

Susanna Borovski Lübeck

Den levende tøymsa

En tekstanalytisk undersøkelse av familieidealer

Masteroppgave i Familiebehandling

Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for samfunnsfag

Sammendrag

Denne oppgaven undersøker hvordan familieidealer kommer til syne i dagboktekster som skrives av familier med barn på småskoletrinnet. Dagboktekstene er referater som har kommet til etter at barnet har hatt besøk av klassens maskot. Nærmere bestemt fokuserer oppgaven på hvordan klassemaskoten brukes i tekstene som en formidler av idealer og sosiale normer. Den

er bare et kosedyr men i dagboktekstene blir maskoten gitt språk, tanker, intensjoner og handlingsevne. Jeg undersøker hva dette gjør med teksten og hva som blir mulig å skrive om familielivet, med maskoten som formidler. Målet med oppgaven er å få et innblikk i hva som sees som normalt i et familie- og hverdagsliv, slik at jeg som familierapeut kan forstå mer av hva familier ser sine problemer i forhold til, når de oppsøker hjelp i en vanskelig situasjon.

Som teoretisk perspektiv i tekstanalysen benytter jeg Erving Goffmans rolleteori og symbolsk interaksjonisme. Jeg anvender også narrativ terapi og herunder eksternalisering som teoretisk perspektiv. Videre benytter jeg sentrale analytiske begreper hentet fra narrativ teori og narratologi. Ved hjelp av disse perspektivene forsøker oppgaven å svare på hvilke idealer som kommer til syne i dagboktekstene, og viktigst av alt – *hvordan* de kommer til syne i tekstene.

Opgaven er av kvalitativ karakter og er metodisk forankret i narrativ tekstanalyse. Materialet består av seks dagbøker som er skrevet av 15 ulike familier.

Analysen viser at dagboktekstene fremstiller familieidealer som handler om kos og det å ha omsorg for hverandre. Uansett hvilke aktiviteter familiene beskriver at de driver med, så vurderer de sine gjøremål som koselige. Klassemaskoten skrives inn i ulike roller som fremhever dette poenget. Den levedegjøres i teksten og kan blant annet både gi og motta kos og trøst. Den siteres eksplisitt på at den koser seg der den er på besøk og dette forsterker inntrykket av at familiene får til å kose seg. Analysen viser videre at teksten fremstiller et ideal om å være aktiv og å ha stor kapasitet gjennom at aktivitetene beskrives med flere meningslag. Aktivitetene beskrives også som krevende for maskoten men ikke for familien. Maskoten posisjoneres slik at familiene kan kommentere sitt høye aktivitetsnivå uten å selv fremstå som travle eller slitne. Til slutt viser analysen at det å ha alminnelige vanskeligheter fremstilles som et ideal. Maskoten posisjoneres slik at familiene kan ta opp vanskelige temaer uten å selv fremstå som de som har det for vanskelig.

Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for samfunnsfag

Oslo 2014

Abstract

This thesis investigates how circulated diaries display normative standards of family life. The diaries are written by Norwegian families with children attending primary schools. The diary notes are minutes of the mascot's time spent with the host families. I am specifically interested in how the mascot is used in the texts as a promoter of normative standards of family life. The mascot is just a teddy bear, but in the text it is given language, thoughts, intentions and the ability to act. I want to investigate how this affects the text and how the mascot gives the writer opportunities to display family life. This thesis aims to describe what can be considered as a normal everyday life for families. As a family therapist I believe that knowledge about "normality" is just as important as knowledge about deviations.

The theoretical perspective for the study is Erving Goffman's dramaturgical model of social life and symbolic interaction theory. I also use narrative therapy and specifically externalization as a theoretical perspective in addition to central analytical terms found in narrative theory and narratology. By using these perspectives I try to answer how normative standards of family life are displayed in the texts. The thesis is a qualitative study, and the methodology is based on narrative text analysis. The data is a collection of six diaries written by fifteen different families.

The study shows that the diary texts display the family ideals caring for one another and cosiness. Either way the family have been active, they always consider it to be a cosy activity. These ideals are revealed when the mascot is put into different roles that support such family properties. The mascot appears to be alive in the text and it can both give and receive care and cuddling. The study also shows that the diary texts display the family ideals of having a high level of activity and high capacity. This is shown by the fact that the activities are described with several levels of meaning. The activities are also described as exhausting for the mascot, but not for the family. The mascot is positioned in a way so that the families can comment their own high level of activity without appearing busy or tired. Finally the study suggests that common difficulties within family life are perceived as an ideal. The mascot is positioned in a way so that the families can discuss difficult topics without appearing like a family in difficulties.

Oslo and Akershus university college of applied sciences,

Faculty of social science, Oslo 2014

Forord

Jeg er nå ved veis ende i masterstudiet i familiebehandling. Det har vært en spennende reise på fire år. En krevende reise som har gjort puslespillet i hverdagslivet mer komplisert, og som har utfordret meg så jeg har måttet tenke så det knaker, fundere, gruble, vurdere og diskutere mer enn jeg har gjort noen gang i livet. Jeg har lært så mye! Jeg har fått utvikle meg både faglig og personlig.

Først og fremst vil jeg takke min veileder Marit Haldar. Det er du som i utgangspunktet inspirerte meg til å velge ”bamsebøkene” som tema i masteroppgaven. Du har i det hele tatt vært en stor inspirasjon, både når du har forelest for meg og når du har diskutert med meg underveis mens denne oppgaven tok form. Alltid har jeg gått oppstemt og motivert ut av ditt kontor. Takk også fordi du alltid har tatt deg tid til å gi svar på mine spørsmål, uansett hvor og når jeg har tatt kontakt.

Takk til Ketil, Helge og Øystein for at dere leste igjennom og ga viktige og spennende innspill til oppgaven min. Takk også til gode medstudenter som har vært oppmuntrende samtalepartnere i skriveprosessen. Det er fint å ha noen rundt seg som er i samme situasjon og som minner på hvor morsomt det er å skrive!! Det har vært en sann glede å gå i klasse med dere!

Takk, Anders for at du alltid har støttet meg i avgjørelsen om at jeg skulle ta denne utdanningen. Jeg setter stor pris på den innsatsen du legger ned for å få logistikken i hverdagen vår til å gå opp! Og takk for all teknisk support du har måttet bistå med i hele skriveprosessen. Takk også for at du tålmodig og grundig har lest igjennom oppgaven igjen og igjen og dermed hjulpet meg til å se den fra nye vinkler.

Kjære Oscar, Helena og Eva. Nå er jeg endelig ferdig med de veldig store leksene! Nå kan vi leke!!

Ås, 2014

Susanna Borovski Lübeck

Innhold:

1. INNLEDNING	2
Bakgrunn for valg av tema	2
Om dagboktekstene	3
Problemstilling.....	4
2. FORSKNING OM HVERDAGSLIV OG FAMILIEIDEALER	6
3. TEORETISKE PERSPEKTIVER	8
Goffmans rolleteori og symbolsk interaksjonisme	9
Eksternalisering	13
4. NARRATIV TEORI OG ANALYTISKE BEGREPER	17
Fortellerstemme	17
Fokalisering	19
Modellmottaker og overmottaker	19
5. TEKSTMATERIALET OG ANALYSEARBEIDET	22
Dagbøkene som tekstmateriale	22
Utvalg av tekster	23
Utvalg av sitater	24
Analysearbeidet	24
6. ANALYSE – OMSORG OG KOS	26
7. ANALYSE - STOR KAPASITET	34
8. ANALYSE - MOTSTAND OG DEN ”UPOPULÆRE ROLLEN”	41
9. OPPSUMMERING	49
Oppsummering av analysekapitlene	49
Tilbakeføring til familierapifeltet	52
LITTERATUR	53

1. INNLEDNING

Bakgrunn for valg av tema

Siden grunnskolereformen i norsk skole i 1997 har det vært vanlig å bruke teddybamsen på småskoletrinnet, som en slags maskot for klassens elever (Haldar og Wærdahl, 2009, 1142). Teddybamsen kommer gjerne på besøk hjem til elevene og med dem følger en dagbok som familien skal skrive i når teddy er hos dem. Tegningene over er hentet fra en av seks slike dagbøker som er denne oppgavens tekstmateriale. Tegningene er laget av første- og andreklassinger som har skrevet i dagboka etter at de har fått med seg en skolemaskot og tøy mus som heter Alfred hjem fra skolen. Elevenes oppgave har vært å skrive hva de har gjort når de har hatt besøk av Alfred. Tegningene illustrerer det som er hovedfokuset for denne oppgaven, nemlig tøy mus Alfred og hans rolle i dagboka, og hvordan han brukes til å beskrive og fremheve enkelte idealer i teksten.

Hvordan Alfreds rolle utspiller seg i bøkene fanget raskt min oppmerksomhet fordi måten han håndteres på har noen likhetstrekk med hvordan man bruker eksterne figurer som ”samtalepartner” i familierapien, der jeg til daglig har mitt arbeide. I familierapien kalles dette for eksternalisering. Denne teknikken hører inn under narrativ terapi og er for tiden populær blant familierapeuter som snakker med barn. Narrativ terapi er en relativt ny retning og den har fått mange utøvere det siste tiåret. Eksternalisering handler om å flytte det vanskelige utenfor seg selv for å kunne håndtere det og snakke om det. Jeg har sett effekten av dette i terapirommet, og når jeg nå har lest dagbøkene i mitt prosjekt ser jeg at noe av det samme skjer i teksten. Der gjør tøy mus Alfred det mulig å skrive om emner som ellers ville være vanskelig å skrive om. Tekstene tar ikke opp vonde og vanskelige temaer slik man kan møte i terapirommet. I dagbøkene kan vi derimot lese om de hverdagslige utfordringene – om de små humpene i veien, eller om det alminnelig fortreffelige – som på samme måte som det vanskelige gjør seg best med et blikk utenfra når det skal omtales og presenteres for andre.

Selv om narrativ terapi er en nykommer på familierapifeltet, låner retningen begreper og antakelser fra narrativ teori som går mye lengre tilbake i tid. Både narrativ terapi og narrativ teori, og herunder narratologi, har sin opprinnelse i litteraturvitenskapen. De springer ut ifra den samme filosofien om at det er sammenheng mellom fortellingene vi lager om oss selv og den mening vi skaper i våre liv. Jeg har i denne oppgaven et ønske om å ha en narrativ tilnærming til tekst materialet mitt, både i form av et familierapeutisk teoretisk perspektiv og

i form av en mer operativ narrativ teori med noen helt konkrete analyseredskaper til dagboktekstene. Målet er å få en utvidet kunnskap om den narrative tilnærming som kan gi nye perspektiver til familieterapifeltet der jeg ellers jobber.

Hvis det er slik at det er sammenheng mellom fortellingen vi har om oss selv og det som skaper mening i livet, mener jeg at dagboktekstene er et utmerket materiale for å se på familieidealer. Dagboktekstene består av nettopp fortellinger om hverdagsliv og familieliv. De kan sees som normbærere fordi de sier noe om hva alminnelige familier presenterer som meningsfullt og normalt til sine omgivelser, og de er dermed et bidrag til den allmenne forståelse av hva som er et familieliv på godt og vondt.

Hva som sees som det normative, eller det normale for en familie, er viktig kunnskap for meg som familieterapeut. I mitt arbeid forsøker jeg å forstå mer av familiers ønsker og håp, og også hvilke idealer de navigerer etter, når de søker hjelp i en vanskelig situasjon. I familieterapiutdanningen har vi lært mye om avvik, diagnoser og problemforståelse. Men for å kunne se og forstå det vanskelige og problematiske er det viktig å også kunne lære om det ”normale”. Hvilke idealer er det problemene står i forhold til og hva sees som et godt nok hverdagsliv? Ved å gjøre en tekstanalytisk undersøkelse av dagbøkene håper jeg å komme et skritt nærmere svaret på dette spørsmålet.

Om dagboktekstene

Det å skrive dagbok når klassemaskoten blir med eleven hjem, er som tidligere omtalt et vanlig fenomen i den norske skole. Slike dagbøker kan fra skolens side sees som et verktøy i å bygge bro mellom skolen og hjemmet, og bøkene kan ha til hensikt å være en del av opplæringen (Haldar og Wærdahl, 2009, 1142). Fra et forskningsperspektiv har bøkene også en annen dimensjon. De kan sees på som tekstlige representasjoner av vanlige familiers hverdagsliv. De er eksempler på hvordan vi mennesker er våre egne normprodusenter. Dermed blir de interessante med tanke på hvilke- og hvordan familieidealer kommer til uttrykk, når barn og deres foreldre skriver dagboktekster der blant annet læreren og andre familier er publikum (Haldar og Wærdahl, 2009, 1144).

Dagbøkene i dette prosjektet er en del av et stort materiale som tilhører forskningsprosjektet ”Teddy diaries”, eller ”bamsebøker”, som har foregått siden 2006. Her har flere forskere sammen samlet inn og analysert et stort antall bamsedagbøker fra ulike land (Haldar og Engebretsen, 2013; Haldar og Wærdahl, 2009; 2012; Haldar mfl. 2013). Det er blant annet

gjort komparative studier av dagbøker fra Norge, Kina Sør-Afrika og USA. Det er også gjort andre typer studier med fokus på å analysere frem idealer og hva som sees som normative standarder for familie- og hverdagsliv.

Mitt prosjekt tangerer derfor med noe av det som har blitt gjort med dagbøkene tidligere. Men tekstmaterialet som er brukt i denne oppgaven er imidlertid ikke blitt forsket på av den omtalte forskningsgruppen før. Det består av seks dagbøker som er skrevet av 15 ulike familier med barn som går i første og andre klasse på en barneskole på Vestlandet. Dagbøkene ble gitt til Marit Haldar fra den ansvarlige klasselæreren på skolen bøkene er fra.

Hver tekst er på mellom 5 og 25 setninger. De fleste tekstene er ført i pennen av foreldre, men som oftest er det barnet som kan leses som den tydelige fortelleren. Ettersom tekstene sirkulerer naturlig fra familie til familie har de en egenverdi. Med dette mener jeg at de *ikke* er ønsket eller produsert på oppfordring fra forskeren slik mye annet datamateriale er. De er hva David Silverman (2012, 250) kaller ”naturally occurring data”, som beskriver en form datamateriale som har kommet til på naturlig vis. Jeg mener at slike tekster kan sees som ”normbærere”, eller som produsenter av mening innenfor en gitt ramme. Rammen i dette tilfellet kan sies å være familielivet, og således kan det argumenteres for at materialet egner seg for å se nærmere på familieidealene, gjennom de selvpresentasjoner som familiene gir i dagboktekstene.

Problemstilling

En viktig intensjon i denne oppgaven er å se på hvordan familieidealene kommer til syne i tekstene. Hvordan noe uttrykkes har betydning for det innholdsmessige som overbringes (Brekke, 2006, 69). Jeg mener derfor at *hvordan*-spørsmålet i denne sammenheng er bedre egnet til å analysere frem tekstens meningsinnhold, enn for eksempel *hvilke* eller *hva*-spørsmål. Selv om også *hvilke* eller *hva*- spørsmål kan gi noen svar om innholdet, ønsker jeg å se mest på *hvordan* språket benyttes for å la idealer komme til uttrykk. Dette kan eksempelvis handle om hvordan perspektivet vi ser historien ut ifra preger historiens innhold, hvilke temaer som får større eller mindre plass, hvordan teksten ordnes og hvordan hendelser og opplevelser beskrives og plasseres.

I dette prosjektet ønsker jeg å se nærmere på den som forteller og hvilket perspektiv historien sees ut ifra. Det er mange involverte i dagbøkene: barnet, foreldrene, læreren og tøyhuset Alfred. Historiene og tekstene får ulik effekt på leseren i forhold til hvem som forteller den og

hvilke stemmer som får komme til i teksten. Jeg tenker dermed at fortelleren i teksten bidrar til å konstituere familieidealer. Tøymusa Alfred er spesiell i denne sammenheng. Han er bare et kosedyr men når jeg leser dagboktekstene, ser jeg at han får en viktig rolle som relasjonell lagspiller. Han blir gitt språk, tanker, intensjoner og handlingsevne i tekstene. Dette vil jeg utforske mer.

Min problemstilling er derfor som følger:

Hvordan brukes tøymusa Alfred som formidler for de familieidealer som kommer til syne i teksten?

Bakgrunnen for min interesse er ikke å finne ut hva familier egentlig tenker om sitt hverdagsliv, eller hvilke holdninger og verdier den enkelte familie faktisk har. Dette kan jeg umulig si noe om ettersom jeg kun arbeider med tekst som materiale. Det er ikke familiene, men kun teksten som kan gi meg svar på problemstillingen. I arbeidet med å analysere fremde normer og idealer som kommer til syne i dagboktekstene er målet å synliggjøre hvilke *forestillinger* som kommer til uttrykk om det alminnelige familieliv. Dette kan gi meg god kunnskap om hva familier generelt vurderer seg selv i forhold til, når de kommer til familieterapi fordi de er i en vanskelig situasjon.

2. FORSKNING OM HVERDAGSLIV OG FAMILIEIDEALER

Denne oppgaven beveger seg over ulike fagområder og derfor åpner det seg flere alternativer til hvordan jeg kan presentere tidligere forskning. Jeg mener imidlertid at hverdagsliv og familieidealer er de viktigste nøkkelordene i denne oppgaven og jeg vil derfor her gi en kort presentasjon av et utvalg av forskning på det området. Det jeg presenterer er eksempler på hva man i Norge dag legger i begreper som *hverdagsliv*, *barn* og *familie*. De er eksempler på forskning som har inspirert meg underveis i utdanningen til å bli familierapeut. Denne presentasjonen er på ingen måte uttømmende men jeg mener den sporer inn på det som er hovedtemaet i min oppgave.

Som tidligere nevnt har slike dagbøker som er mitt materiale i oppgaven vært gjenstand for forskning i flere prosjekter. Haldar og Engebretsen (2013) har blant annet publisert en tekstanalyse av et utvalg dagbøker, eller såkalte bamsebøker, som viser hvordan forestillingen om barnet som familiemedlem har endret seg fra å være en uutviklet voksen som adlød sine foreldre, til å være et kompetent, autonomt, handlekraftig og likeverdig familiemedlem med samme status som de voksne. En lignende tekstanalytisk studie er gjort av Haldar og Wærdahl (2012) der man har sammenlignet kinesiske og norske bamsebøker og tekstens fremstilling av hva som sees som viktig i barns liv. De norske tekstene er i større grad enn de kinesiske orientert rundt temaer som omgjengelighet, aktiviteter, sosiale ferdigheter og vennskap.

Et syn på barn som sosiale, likeverdige og kompetente familiemedlemmer støttes også av den profilerte pedagogen Jesper Juul. Blant annet skriver han i boken *"Fra lydighet til ansvarlighet"* (Juul og Jensen, 2003) at barn og voksne må finne sin "indre ansvarlighet" og handle ut ifra den istedenfor av lydighet. Juul påpeker videre at barn er kompetente i et familiespill og at samspillet mellom barn og voksne er bygget på likeverd og gjensidighet. Juul sidestiller viktigheten av egenskapen relasjonskompetanse med viktigheten av å vise kjærlighet i et familieforhold (Juul, 1996).

Nicole Marie Hennums dr. Polit-avhandling fra 2002: *"Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder. Om å være mor og far for norsk ungdom"* viser også at kjærlighet sees på som en viktig ingrediens i familielivet. Avhandlingen viser at omsorg ofte sidestilles med kjærlighet. Det tas for gitt at alle vet hva kjærlighet mellom voksne og barn innebærer, selv om den ikke beskrives eksplisitt.

Hvis vi ser nærmere på familiestrukturer, viser en oppdatert rapport om familie- og hverdagsliv fra folkehelseinstituttet at det klart vanligste familiemønsteret i dag er to voksne og to barn bor under samme tak (Johanson Helland, Maren og Kristin S. Mathiesen, 2009). Selv om familiestrukturer er i endring synes likevel den tradisjonelle ”kjernefamilien” å være mest utbredt i Norge.

Videre, viser en NOVA rapport fra 2006 at det er en utbredt oppfattelse blant foreldre at den moderne barndommen består av å ha tilgang til både aktiviteter og forbruksgjenstander. Både den organiserte og den uorganiserte familiehverdagen er preget av et høyt aktivitetsnivå som er utgiftskrevende. Rapporten viser at foreldre foretar praktiske disposisjoner i egen økonomi for å frigjøre penger og ressurser til beste for barna, og at dette går foran deres egne vesentlige materielle behov dersom det er nødvendig (Thorød, 2006).

Familiers høye aktivitetsnivå er et tema som også er oppe til diskusjon i boka ”*Velferdsstaten og familien*” av Anne Lise Ellingsæter og Arnlaug Leira (2009). Her rettes et kritisk søkelys mot ord som ”tidskrise” som problemforståelse når det gjelder norske barnefamiliers hverdagsliv. Ellingsæter foreslår at dette ikke handler om at familier har mindre tid med barna sine nå enn før – data viser at de faktisk bruker mer tid. Hun påpeker at det heller er en endret forståelse av hva som er et moderne foreldreskap som kan forklare hvorfor mange familier opplever å være i en ”tidskrise”. Forventningene til familielivet er endret – og noe av grunnen kan være at det å bruke tid sammen er et ideal som står sterkere idag enn før, blant annet fordi velferdsstaten Norge fører den familiepolitikken den gjør (Ellingsæter og Leira, 2009).

3. TEORETISKE PERSPEKTIVER

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for de teoretiske perspektiver i oppgaven, samt hvordan jeg ser for meg å bruke dem i analysen. Sammen med narrativ teori som presenteres i neste kapittel, danner de utgangspunkt for tekstanalysene og drøfting av funnene. Jeg vil starte med å presentere Erving Goffman og hans teorier om symbolsk interaksjonisme og rollespill. Jeg ser Goffman som en relevant teoretiker i denne oppgaven fordi hans lignelse om menneskelig samhandling som et rollespill eller en presentasjon, på mange måter er overførbart til de tekstlige presentasjoner som familiene gjør i dagbøkene. Han er også relevant på den måten at hans antakelser omkring språk, mening og identitet samsvarer med narrativ teori sin forståelse av disse begrepene. Mye av Goffmans tenkning kan spores tilbake til narrativ teori. Jeg vil benytte Goffman og narrativ teori samlet i forsøket på å forstå og analysere dagboktekstenes innhold.

Som symbolsk interaksjonist mener Goffman at identiteten vår er preget av situasjonen. Dette kan forstås som at samspillet mellom mennesker i stor grad er regulert av roller, kontrakter og regler. Handlingene våre er derfor ikke bare bestemt av individuelle egenskaper, men av selve situasjonen og de rammene situasjonen tilbyr. Slik skapes virkeligheten gjennom samhandling (Goffman, 1959). Samspillet mellom mennesker refererer som oftest til et fysisk møte. Men på samme måte kan man se dagbøkene som tekstlige ”møter” hvor familiene skal presentere seg selv og dermed samhandler de i hva vi kan kalle en skriftlig korrespondanse som også er regulert av roller, kontrakter og regler.

Tanken om at virkelighet skapes gjennom samhandling tar utgangspunkt i ideen om at språk og tekst *konstruerer* en virkelighet mer enn at det refererer fra en objektiv virkelighet (Giddens, 1997, 564). Teorier om symbolsk interaksjonisme og rollespill gir grunnlag for antakelsen om at det er forestillingen av hva som er et godt familieliv som i sin tur setter rammen for hva som oppleves som et godt familieliv.

Ettersom oppgaven handler om bruken av tøyfot Alfred i teksten for å kunne si noe om familieidealer, blir et viktig teoretisk grep å belyse Alfreds rolle som mediatør, eller som en formidler. Teoretiske perspektiver fra familierapiformen narrativ terapi kan hjelpe meg med dette, og spesielt interessant er et verktøy som kalles eksternalisering (White, 2009). I terapien handler eksternalisering om å kunne ta stilling til et problem eller en hendelse gjennom å skille det fra seg selv som person. Tanken er at dette vil kunne gi nye muligheter for å forstå

situasjonen og seg selv i den. Jeg ser Alfred som en slags eksternalisert enhet i tekstene – den kan spille alle slags roller familien gir den fordi den som en tøydukke ikke har taleevne eller intensjoner i seg selv. Jeg tror derfor eksternalisering er et nyttig perspektiv som på en god måte vil utfylle Goffmans rolleteori og symbolsk interaksjonisme. Jeg vil også presentere noen studier der man har benyttet dukker og bamser i samtaler med barn. Dette ser jeg som nyttig for å belyse hva bamsen gir av muligheter til teksten, på samme måte som den kan gi muligheter i samtalen.

Goffmans rolleteori og symbolsk interaksjonisme

Erving Goffman er en Canadisk-Amerikansk sosiolog, som levde fra 1922 til 1982. Han er kjent for sine studier av sosial adferd, som springer ut fra teorien om symbolsk interaksjonisme (Scott, 2007, 113). Symbolsk interaksjonisme ser på samspill mellom mennesker og deres omgivelser, og ser på selvet som noe som konstrueres i dette samspillet (Giddens, 1997, 565). Med andre ord kan man si at symbolsk interaksjonisme vektlegger det dynamiske selvet, og det at selvet er handlende til forskjell fra å være en passiv mottaker som svarer på ytre stimuli. Erving Goffman er en av mange teoretikere som mener at menneskers identitet er et sosialt produkt som hele tiden er i endring, avhengig av de sosiale settinger vi befinner oss i (Giddens, 1997, 565).

Et av Goffmans kjente verk, *"The presentation of self in everyday life"* (Goffman, 1959), spiller på teatermetaforen, og hvordan vi fremstiller oss selv og våre handlinger for andre som en slags "performance" på en scene. Ifølge Goffman har sosialt samspill mange likhetstrekk med teateret: Vi mennesker i våre hverdagsliv er som skuespillere på en scene, hver av oss spiller ulike roller. Publikum er andre individer som observerer rollespillet vårt og gjør sitt beste for å forstå og forholde seg til vår opptreden (Goffman, 1959). I sosialt samspill – som i en teateropptreden – er det en gitt scene, eller en ramme, der vi står fremfor publikum og spiller ut vår rolle. Når Goffman refererer til denne lignelsen har han i hovedsak det fysiske møtet mellom to mennesker som et utgangspunkt. Jeg mener likevel at de teoretiske perspektiver i *"The presentation of self in everyday life"* (Goffman, 1959) kan være en god inngangsport til å forstå også tekstlig kommunikasjon, som er det jeg skal se på i denne oppgaven.

For å kunne sette seg inn i den aktuelle scenen, eller for å forstå rammen, kreves det at man gir "markører", eller hint til de andre involverte. Slike markører kan være både ord og handlinger, blikk og gester. Vår mellommenneskelige kommunikasjon forutsetter at vi forstår

rammen. Fordi vi samskaper denne rammen, er et poeng av vi ikke bare forstår enkeltvis, men at vi har en felles forståelse av rammen (Goffman, 1992, 197). Goffman henter inspirasjon til denne tenkningen fra sosialantropologen Gregory Bateson. Bateson så i utgangspunktet på viktigheten av å kunne gi de rette hintene, eller markørene, når dyr kom sammen for å leke. Forutsetningen for at f.eks. en gruppe otere kunne lekeslåss uten å føle seg truet av hverandre, var at alle forstod og forholdt seg til de gitte markører, eller hint som ble kommunisert dyrene imellom (Bateson, 1972). På samme måte tenker Goffman at hint og markører kreves av mennesker slik at vi forstår rammen for hvordan våre roller skal spilles og hvordan vi skal kommunisere (Giddens, 1997, 69). Hvis noen for eksempel ikke kan forstå humoren i en samtale og tar noe på alvor som er ment som tull, kan situasjonen bli ubehagelig for de involverte. Den som misforstår kan sies å misforstå rammen for kommunikasjonen.

Goffmans forståelse av ”ramme” som et begrep vil jeg benytte i et forsøk på å forstå dagbøkens form, eller sjanger, og hvordan sjangeren gir plass for visse idealer og utelater andre. Også i dagbøkene kan man tenke seg at det utvikles en ramme for hvordan tekstene skal skrives.

Hva kan sies og hva kan ikke sies i den rammen som samskapes i teksten mellom lærer, barn og familier? Den første familien som skriver har trolig få referanser til å danne seg et bilde av hva som kan presenteres. De neste som skriver har imidlertid stadig flere tekster å se opp mot. Rammen blir tydeligere etterhvert som dagbøkene blir fyldigere. Både er det spennende å se på hvordan samhandlingen mellom familiene konstruerer en forståelig ramme som alle kan agere innenfor, og samtidig er det spennende å finne eksempler på når rammen brytes eller misforstås. Gjennom å lete etter hva som skjer dersom noen bryter, eller yter motstand mot den etablerte skriveformen, vil jeg også kunne få informasjon om familieidealene og konstruksjonen av dem.

Det å tre inn i eller ut av roller fordrer samtidig at det er noe annet bakom, eller etterpå. Dette kaller Goffman for et ”backstage” (Goffman, 1959, 127; Giddens, 1997, 79). Backstage kan vi tre ut av rollen og ikke måtte være noen ovenfor en annen. Vi kan spille ut egenskaper som ellers undertrykkes når vi spiller våre roller. Det er mindre viktig å kontrollere inntrykket vi gir til andre når vi er backstage. Goffman bruker blant annet hjemmet eller huset som et eksempel på backstage – der alt er avslappet og uten tilgjorhet. Hjemme, foran speilet, når vi forbereder vår tale eller er på toalettet er vi backstage (Hylland-Eriksen, 2001, 68). Goffman bruker også som eksempel ”mødre uten sminke og unger i pysjbukse som leker avslappet en

søndag morgen” (Goffman, 1959, 128), som et typisk backstage-scenario. Andre ganger er selvsagt hjemmet en ”frontstage” der det kommer gjester på besøk, eller der en scene mellom foreldre og barn utspiller seg.

Skillet mellom frontstage og backstage skal på ingen måte gi inntrykk av at den vi er når vi spiller en rolle er uekte, eller noe annet enn selvet. Dette illustrerer også et av kjerneelementene i symbolsk interaksjonisme: ingenting er statisk, alt er avhengig av situasjonen og av menneskers samhandling. Goffman mener at identiteten vår er dynamisk – den krever forskjellige ting av oss og den er preget av situasjonen. Det er det som er tilgjengelig i situasjonen - i hvert enkelt møte mellom mennesker - som vil skape vår virkelighet der og da. Det er ikke noe ”bakom” som er en egentlig sannhet som mennesker skjuler for hverandre (Goffman, 1959; 1992). Med slike antakelser plasseres Goffman som en symbolsk interaksjonist, altså en som tenker at menneskers liv kun er forståelig gjennom deres relasjoner. Med andre ord kan man si at Goffman er opptatt av situasjonens personer, ikke personenes situasjoner (Album, 1996).

Tankene om frontstage og backstage kan være viktige momenter å ha med seg når jeg videre i oppgaven skal analysere dagboktekstene. Tekstene refererer mye fra det Goffman ville karakterisere som backstage-miljøet i huset. Men i dette prosjektet er tekstene selvpresentasjoner som skal leses av andre, og da må selv backstage-miljøet presenteres frontstage.

Familiene har fått et oppdrag om å referere fra sine hverdagsliv, og en naturlig del av formen er da at de gir leseren et innblikk i det som skjer backstage i hjemmet. Et interessant spørsmål er derfor hva som skjer med teksten når det ”backstage-aktige” i seg selv blir iscenesatt. En kan tenke seg at denne problematikken er et innlegg i den generelle samfunnsdebatten om sosiale medier, internett og flytting av intime grenser. Vi refererer oftere fra vårt backstage enn tidligere, via mange flere kanaler enn tidligere. Interessen for det intime og private er økende og skillet mellom privat og offentlig liv forsvinner mer og mer (Sennett, 1992). Det at skillet mellom frontstage og backstage viskes mer ut viser at synet på privatliv og intimitet nok har endret seg siden Goffman skrev *”the presentation of self in everyday life”* i 1959.

Stadig flere arenaer iscenesettes i dag og legges ut for et publikum, både av offentlige og private personer. Goffman eksemplifiserer et backstage som ”mødre uten sminke og unger i pysjubukse som leker avslappet en søndag morgen” (Goffman, 1959). Men nettopp dette er en

scene mange i dag vil gjenkjenne som en ”frontstage-formidling” til omverden via sosiale medier eller lignende kanaler.

Et annet spennende perspektiv med tanke på familiepresentasjoner og det tekstlige materialet som skal analyseres i denne oppgaven, er Goffmans ideer om inntrykkskontroll, eller *impression management* som han kaller det (Goffman, 1959; 1992, 173). I dette ligger det at vi mer eller mindre bevisst forsøker å kontrollere hvilket inntrykk andre får av oss. Noe av Goffmans begrunnelser for at vi driver med inntrykkskontroll er at det ikke finnes noe slikt som en naturlig handling; alt er ”kulturellig” eller samfunnsdefinert. Selv når vi skal uttrykke dype følelser, som kjærlighet eller hat, finnes det bestemte kulturelle regler vi forholder oss til for å bli forstått. (Hylland Eriksen, 2001, 63)

Dette betyr ikke at inntrykkskontroll er kalkulerte, beregnende handlinger. Det kan like gjerne være hverdagslige handlinger vi driver med daglig, uten å gi det mye oppmerksomhet – som for eksempel å ta på dress på jobb og gå i joggebukse hjemme. Eller å bruke et penere språk i samtale med en ukjent, fremfor et mer sleivete språk i samtale med venner på en pub (Giddens, 1997, 79). Så selv den mest spontane handling må kanaliseres gjennom en sosialt definert uttrykksform for å bli forstått – til eksempel må man bruke det felles språket man har tilgjengelig for å uttrykke glede, sinne eller kjærlighet (Hylland Eriksen, 2001, 63).

Når det er snakk om å samarbeide om å gi ut og forstå inntrykk, bruker Goffman et begrep som *dramaturgisk samarbeid* (Goffman, 1992, 70). I dette ligger at de menneskene som er en del av en interaksjon, eller i en scene, samarbeider om å spille scenen ut slik den er sosialt akseptert og forventet å se ut. Goffman bruker betegnelsen ”team”, eller lag om de personer som samarbeider om å utføre en slik scene, eller rutine (Goffman, 1992, 72).

Videre, mener han at vi mennesker i utgangspunktet har et ønske om å hjelpe frem den sosiale situasjonen som vi kjenner den, slik at det blir en ”respektabel situasjon”. Dette er til forskjell fra en mer intensjonell tankegang, som ville fokusert på at vi mennesker har en egen agenda der vi ønsker å oppnå noe i situasjonen for vår egen del, eller at vi har en bestemt intensjon med våre handlinger. Goffman mener heller at vi kollektivt hjelper frem situasjonen, og at vi ønsker å tydeliggjøre rammen for hverandre. Vi hjelper frem hverandres opptreden ved å spille ut den rollen vi ser som vårt ansvar, i den aktuelle settingen eller scenen (Goffman, 1992, 75).

Et eksempel som beskriver dramaturgisk samarbeid er kommunikasjonen mellom læreren og elevene. Læreren har sin posisjon, sin rolle å spille ut fremme ved tavlen, og elevene har sin, på hver sin pult i klasserommet. De har kanskje ørsmå forskjellige særtrekk som elever, men posisjonene dem imellom er vel definerte. De tilstedeværende vet hva som er innholdet i sin og de andres roller, og de spiller ut ”lærer underviser elever i klasserom”-scenen så godt de kan. Men dersom læreren eller en av elevene ville finne på noe som var helt i strid med det som er forventet i rollen, f.eks. en elev som skriker til læreren at han er en inkompetent idiot, brytes det dramaturgiske samarbeidet. Goffman mener at da ville sannsynligvis de andre tilstede i rommet forsøke å fortsette å oppføre seg slik det er ment, uten å gi oppmerksomhet til – eller bli med på – den kontrasten som ble spilt ut. På denne måten forsøker de å hjelpe frem den sosiale situasjonen slik de kjenner den, slik at det dramaturgiske samarbeidet kan fortsette.

Ved at vi tar dette ansvaret ligger det samtidig en forventning om at medspillere tar sitt ansvar og ikke bryter ut av rollen sin. Et dramaturgisk samarbeid bygger på tillit, sier Goffman, og det ligger ”et bånd av gjensidig avhengighet” som binder lagets medlemmer sammen (Goffman, 1992, 91).

Goffman er det en kan kalle en mikrososiolog. Han er opptatt av møtet mellom to eller flere mennesker, og mindre opptatt av de store rammene rundt – som kultur, religion, eller politikk (Giddens, 1997; Scott, 2007). Han mener imidlertid ikke at disse faktorene er uviktige, men han vier sin hovedinteresse til de små tingene i sosialt samspill. Han tror sterkt på at samfunnet er bygget opp av regler og strukturer for hvordan mennesker skal leve sine sosiale liv. ”Hvis du vil finne ut hvor sterke og mektige de sosiale reglene i samfunnet er, se hva som skjer når du bryter dem!”, refereres Goffman i en radioprogram på BBC kalt ”Thinking allowed”, etter å ha insistert på å få desserten servert før middagen på et finere restaurantbesøk han hadde sammen med radioprogrammets programleder.¹

Eksternalisering

I familieterapi refererer begrepet ”eksternalisering” til en teknikk som benyttes for å skille problemet fra personens identitet (Dallos og Draper, 2010; Lundby, 2009; Tomm, 1989; White, 2009). Teknikken hører i hovedsak til under terapiretningen narrativ terapi (White, 2009). Målet med eksternalisering er å gjøre det mulig for en person å få et distansert forhold til et problem, og til å gjøre det til en objektiv størrelse. På denne måten tenker man at det skal

¹ <http://www.bbc.co.uk/programmes/b039cy07> (28.04.14)

være lettere å arbeide mot det, uten å arbeide mot seg selv. Eksternalisering skal gjøre det mulig å oppleve egen identitet som adskilt fra problemet; *problemet* blir problemet, ikke personen (White, 2009, 14). En eksternaliserende samtale i familierapien er en samtale der problemet *ikke* får representere sannheten om folks identitet, og som dermed gjør det mulig og innenfor rekkevidde å arbeide mot det uten å føle skyld, skam, nederlag eller håpløshet.

Ideen om eksternalisering har sin spire i sosialantropologen Gregory Batesons arbeid på 1950 tallet, da han ga støtet til utviklingen av en ny terapeutisk disiplin, som i dag kalles familierapi (Bateson, 1972; Lundby, 2009). Innenfor moderne psykologi og psykiatri har man tidligere som oftest tenkt at ”avvik” og ”symptomer” hos en person er uttrykk for noe skjevutviklet inne i personen. Man har lett etter forklaring på avvikende adferd, og man har tenkt at *personen er problemet*. Bateson tenkte derimot, at ”avvik” og ”symptomer” kunne forstås som resultater av et dysfunksjonelt system som personen levde i – til forskjell fra en avvikende indre tilstand. Fokus på samspillet mellom mennesker gjorde at Bateson etterhvert sa *relasjonen er problemet*. Rundt 1980 kom Michael White imidlertid til en tredje forklaring, nemlig at *problemet er problemet* (Dallos og Draper, 2010, 102; Lundby, 2009, 20).

Denne overbevisningen vokste frem gjennom praksis, da White (1984) arbeidet med enkoprese barn. Han mente det var viktig at barna som tisset og bæsjet på seg opplevde at det ikke var de som var mislykkede, men at de hadde fått en uvenn i livet sitt som de trengte å bli kvitt. Han kalte problemet deres for eksempelvis ”sneaky poo”, som da refererte til enkopresen. Navnet fant han alltid i samarbeid med barnet, fordi han hadde en tanke om at en eksternalisering i ord måtte være passende, og erfaringsnær for den som var hovedpersonen i terapien. Han personifiserte sneaky poo som noe utenfor barnet. Så spurte han ut barna og foreldrene om deres forhold til sneaky poo og fikk dem til å arbeide sammen mot sneaky poo. Familien ble da klar over, at de alle arbeidet mot en felles fiende – noe separat utenfor barnets identitet. Dette åpnet opp for et hav av muligheter og familiene kunne nå heller bruke energi på å samle krefter for å ta knekken på sneaky poo, istedenfor å plassere skyld hos hverandre (Tomm, 1989; White, 1984, 2009).

I etterkant har man kunnet lese om eksternalisering av utallige problemer eller temaer. Dette kan eksempelvis være diagnoser, relasjonelle problemer, egenskaper eller holdninger.

En spennende variant av eksternalisering, er som tidligere nevnt bruken av fysiske dukker eller bamser i samtaler der barn er tilstede. Slike metoder har blitt prøvd ut både i familierapi og i barnevernfaglig arbeid (Grønning, 2004; Langseth Johannesen, Rieber og

Trana, 1998). Man kan også tenke seg at bamser og dukker benyttes i klasserom og barnehager med samme hensikt. Begrunnelsen for å benytte en bamse eller dukke for å nå barnet i samtale, er å ”kunne gi barnet et verktøy å snakke igjennom” (Langseth Johannesen, Rieber og Trana, 1998, 71), eller å ”åpne opp for en eventyrlig verden, og å få kontakt med barn i alle aldre” (Grønning, 2004).

Grønning (2004, 3) skriver videre i sin artikkel om dukkeverksted at hun som forteller har et ønske om å ”sette sammen biter av fantasi og virkelighet til nye fortellinger”. Hun ser det altså som en styrke at barnet kan inviteres med på fiksjonen av en *tredimensjonal* bamse eller dukke. Dette synet støttes også av Langseth Johannesen, Rieber og Trana (1998). Ord i seg selv kan oppleves som flytende og abstrakte, sier de, men den fysiske bamsen eller dukken gjør det hele mer konkret og forståelig for barnet. Både eksterialisering i sin opprinnelige form (White, 2009) og bruk av fysiske dukker eller bamser (Langseth Johannesen, Rieber og Trana, 1998) påpeker den viktige funksjonen denne metoden har: Ved riktig bruk trenger ikke den det gjelder å selv være i de vanskelige rollene, og kan heller få avstand til rollene og til egen person.

Ved bruk i terapi ser man for seg at dukken eller bamsen kan fungere som modeller for familiemedlemmer. Sosial læringsteori blir benyttet som forklaringsmodell: dukken som modell speiler personen men finner samtidig frem til mer hensiktsmessige handlingsalternativer. Langseth Johannesen, Rieber og Trana (1998) mener dette kan ha terapeutisk effekt. De beskriver at målet er å lage en figur som familiemedlemmene både kan identifisere seg med, og som de også kan legge ut på fantasifulle reiser sammen med.

I sitt arbeid er også Michael White opptatt av fantasi og hvordan historien kan skrives om for å få mer plass til klientens fantasi. Han trekker store vekslers på den amerikanske psykologen Jerome Bruner (1986) og hans tanker om at god historiefortelling handler om å skape ”åpne rom” i historien for deretter å fylle de med fantasi og livserfaring (White, 2009, 118). I utgangspunktet skrev Bruner om historiefortelling som skriftlig arbeid, men White mener at historiefortelling like gjerne kan gjelde i terapirommet. Vi mennesker er våre egne historiefortellere. White sier at selv om han låner slike perspektiver fra litteraturteori mener han ikke at liv er lik tekst. Men han trekker paralleller mellom oppbyggingen av litterære tekster, og det å skape mening i dagliglivet (White, 2009, 71).

Tanken om at det finnes en sammenheng mellom litterære tekster og det å skape mening i dagliglivet, synes jeg passer godt i denne oppgaven. En kan tenke seg at familiene

dokumenterer sine verdier og idealer i teksten gjennom å beskrive sine hverdagsaktiviteter. Nå er det selvfølgelig slik at dagbøkene i seg selv ikke manifesterer nye verdier eller endrer familiens identitet. Men jeg mener at dagbøkene står som eksempel på hvordan skriftlige selvpresentasjoner, som for eksempel de vi hele tiden konstruerer på sosiale medier, er med på et kontinuerlig identitetsskapende arbeid. Slike tekster, som både facebookoppdateringer og dagboktekster er eksempler på, vil kanskje over tid gjøre noe med hvordan familiene ser på seg selv og hva de ser som meningsfullt i sine liv.

Med Goffmans ord vil teksten være med på å skape familiens identitet fordi den er dynamisk og den kan sees på som *virkelighetsskapende* – til forskjell fra at den kun refererer fra virkeligheten (Giddens, 1997; Goffman, 1992). Jeg tror at både Goffman og White vil kunne være enige i at menneskers liv er forståelig gjennom deres relasjoner – og dermed at det som til enhver tid er tilgjengelig i situasjonen er det som oppleves som virkelig.

Jeg mener at de teoretiske perspektiver jeg her har presentert utfyller hverandre godt for å kunne gi en bred forståelse av hva dagboktekstene formidler om idealer og sosiale normer. Begge teorier ser idealer og sosiale normer som noe som konstrueres i samhandling og ikke som noe som er statiske naturlover. Dette passer godt med den innstillingen jeg ønsker å ha til tekstmaterialet jeg videre skal analysere. Slik jeg ser det, er både Goffmans rolleteori, symbolsk interaksjonisme og eksternalisering innen narrativ terapi opptatt av roller. Disse teoriene kan derfor hjelpe meg å se nøyere på hvordan bamsen er en mediatør i teksten i forhold til de roller den blir gitt.

De overordnede teoriene jeg her har valgt ser jeg som nyttige i forhold til å forstå samspillet mellom skriver, forteller og leser. Teoriene er opptatt av hvordan historien som fortelles – eller med andre ord scenen som spilles ut - påvirker vår virkelighetsoppfatning og vår samskaping av mening. Teoriene er opptatt av rollebegrepet, og hvordan visse roller er avhengige av andre for å bli virkelige, eller for å spilles ut. Jeg mener derfor at de teoretiske perspektiver jeg her har presentert er passende for å se på hvilke forståelser om familie og hverdagsliv som kommer frem i de tekstene jeg skal analysere. De er passende som et rammeverk, en slags overordnet teori som vil samarbeide godt med den mer praktiske delen av narrativ teori som jeg vil ta for meg i neste kapittel.

4. NARRATIV TEORI OG ANALYTISKE BEGREPER

Denne oppgavens analytiske tilnærming er påvirket av narrativ teori, slik den er utviklet innenfor litteraturvitenskapen. Narrativ teori med narratologi og dens analytiske verktøy er også i høyeste grad et teoretisk rammeverk, men på et mer operativt nivå. Min analysemodell baserer seg på et utvalg analytiske begreper hentet fra narratologien.

Narratologi kan defineres som ”læren om de fortellende teksters struktur” (Aaslestad, 1999, 7). Narratologien vender altså blikket mot fortellingens strukturer - ikke bare hva som blir fortalt, men også hvordan det blir fortalt (Bergstrøm og Boreus, 2012). Et skjerpet blikk på *måten* fortellingene blir fortalt på, kan få frem detaljer og betydningsnyanser som ellers kunne forblitt usett (Brekke, 2006, 69). I tillegg til å se på hvilke familieidealer som kommer til uttrykk i dagboktekstene, ser jeg også – og kanskje aller mest – på *hvordan* de kommer til uttrykk. Jeg vil ta i bruk noen analyseverktøy fra narratologien for å se nærmere på akkurat dette. Videre vil jeg her redegjøre for disse verktøyene. Sammen med det overordnede teoretiske perspektivet inspirert av Goffmans rolleteori, symbolsk interaksjonisme og eksternaliseringsteori, utgjør de min analysestrategi.

Fortellerstemme

I narrativ analyse skiller man alltid mellom *forfatter*, som er den fysiske personen utenfor teksten og som har ført pennen, og *forteller*, som er den instans som fører ordet i fortellingen (Aaslestad, 2007, 42). For at noe skal sees på som et narrativ må det derfor identifiseres en *fortellerstemme* i teksten (Haldar og Engebretsen, 2009, 62). I dagboktekstene veksler fortellerstemmen som regel mellom å være tøyhusa Alfred, eller barnet. Fortellerstemmen gir seg ofte til kjenne i form av et ”vi”, som synes å innbefatte barnet og Alfred, og til dels også resten av familien.

Fortellerstemmen kan imidlertid også delegere tale (Aaslestad, 2007, 43). Ved å delegere tale, delegeres også myndighet til andre personer som finnes i teksten (Brekke, 2009). Bruk av talegjengivelse kan gi en pekepinn på hvilke holdninger en forteller ønsker å formidle (Benestad, 2007, 92). Slik Aaslestad (2007, 42) beskriver, kan talegjengivelse utføres på ulike måter og det får således ulik effekt:

Vi skiller mellom tre ulike gjengivelser av persontale (Aaslestad, 2007): Direkte tale (...han sa ”jeg er redd”...), indirekte tale (...han sa at han var redd...), og fri indirekte tale (...han var

redd...). Fri indirekte tale er et subjektiverende fortellergrep (Brekke, 2009). Med dette menes at den som gis fri, indirekte tale kan komme til syne med sine tilsynelatende personlige meninger og tanker, og det kan oppstå utydighet i forhold til hvem som egentlig taler. I fri indirekte tale er det umulig å skille klart mellom fortellerens og den gjengitte persons stemme (Aaslestad, 2007, 43). Dermed oppløses også skillet mellom hva som er fortellerens og hva som er personens følelser, meninger og intensjoner. Av dette kan vi se at delegering av tale bidrar til en mer eller mindre nærhet til begivenheter som omtales. Dette påvirker følgelig leseropplevelsen (Benestad, 2007, 91).

Når Aaslestad (2007, 43) beskriver fri, indirekte tale, er det med referanse til hvordan fortellerrollen har befestet seg i psykiatriske journaler et århundre tilbake i tid og frem til i dag. Aaslestad problematiserer bruken av fri indirekte tale fordi fortellerstemmen (som oftest legen eller psykologen) delegerte tale til pasienten med en slags autoritær tolkning av det som ble sagt, som ikke ga rom for vurdering. Fortellerstemmen benyttet ofte fri, indirekte tale da det i journalene ble gjengitt hva pasientene hadde sagt, eller bare hvordan pasienten ble tolket. Det er tydelig at fri, indirekte tale (...han var redd) gir et annet budskap enn for eksempel direkte tale (...han sa ”jeg er redd”). Aaslestad mener fri, indirekte tale er et fortellergrep med moralske betenkeligheter fordi det kan ende med at den som er referert ikke kjenner seg igjen i det som er skrevet. Journalens gjengivelse av det som hendte gir ikke nødvendigvis uttrykk for pasientens erfaring, men heller avdelingens erfaring (Aaslestad, 2007, 17).

Til forskjell fra en pasient er det i mine tekster brukt fri, indirekte talegjengivelse av Alfred. Han er tidvis også gjort til fortellerstemmen. Det spesielle med han, er at han er en ikke-levende, ikke-følende tøyms som umulig kan ha språk, følelser eller meninger. Han er sannsynligvis fylt med vatt. Han kan dermed ikke misforstås, og fri indirekte tale kan ikke komme til å overse Alfreds egentlige erfaring, fordi den finnes ikke.

På den ene siden kan det derfor oppleves absurd å bruke denne formen for talegjengivelse på en som ikke har taleevne. På den andre siden er dette et naturlig og uunngåelig fortellergrep når Alfred først som sist gjøres til en levende karakter i teksten. Vi kan tenke oss at han helt fra starten av har blitt levendegjort av alle de involverte parter i dagbokprosjektet. Vi kan også tenke oss at han først og fremst er barnas allierte i dette pedagogiske prosjektet, og at barna har lettere for å fantasere han frem som en levende lekekamerat eller samtalepartner både på skolen og hjemme. At Alfred har en stemme med i dagboktekstene, blir således en naturlig del av strukturen i dette skoleprosjektet.

Fortellerstemme og talegjengivelse er viktige i min analyse fordi det kan gi et inntrykk av de meninger, holdninger og idealer som uttrykkes i dagboktekstene. Jeg vil se etter hva som blir mulig å si, avhengig av om fortellerstemmen er barnet, den voksne, læreren eller Alfred. Jeg vil se på hvordan bruk av fortellerstemmen legger føring for leserens opplevelse av teksten.

Fokalisering

Fokalisering viser til den instansen – gjerne en person – som en hendelse blir sett og tolket fra. Men likevel svarer fokalisering på mer enn bare spørsmålet om hvem som er fortellerstemmen. Fokalisering sier noe om hvilken *synsvinkel* teksten har (Aaslestad, 1999, 83). Man kan tenke seg fokalisering som et ”kikkhull” som sørger for at kun info som er autorisert av situasjonen får passere. Hvem ser? Hva kommer i fokus for dette blikket, og hva får man ikke se? Ut ifra fortellerstemmens *perspektiv* blir informasjonen mer eller mindre tilgjengelig for den som leser.

Det skilles mellom intern, ekstern og nullfokalisering. Ved intern fokalisering menes at synsvinkelen, eller sansingen, er sammenfallende med en av karakterene i teksten (Aaslestad, 1999, 85). Hvordan oppleves historien for den enkelte karakter? Ved bruk av intern fokalisering får man tak i denne informasjonen, selv om det ikke nødvendigvis betyr at man forstår karakterens opplevelser. Ved ekstern fokalisering befinner sansingssenteret seg på ett bestemt punkt *utenfor* karakterene i teksten (Aaslestad, 1999, 86). Dermed forsvinner muligheten til å få informasjon om karakterenes tanker og opplevelser. Den tredje formen for fokalisering er nullfokalisering. Ved nullfokalisering gir fortelleren seg ingen begrensninger i sin viten om personer eller begivenheter (Aaslestad, 1999, 86). Nullfokalisering gir heller ikke noe markert ståsted hvor iakttagelsene gjøres fra.

Fokalisering vil være et viktig begrep i min analyse fordi det kan si noe om hvilke intensjoner teksten har. Hvem sees historiene ut ifra? Hvilken informasjon slipper ut? Fortelles historiene via barnet, forelderen, læreren eller bamsen? Kommer bamsens indre følelser til syne? Kommer familiens indre følelser til syne?

Modellmottaker og overmottaker

Hvordan en leser av dagboktekstene fortolker og forstår teksten er avhengig av leserens bakgrunn og kontekst. Hvordan en leser tekster er også avhengig av tekstens egen struktur og oppbygging (Engebretsen, 2007, 48). I litteraturteorien benyttes begrepene modellmottaker og overmottaker. Det finnes synonyme begreper men det er disse jeg velger å bruke videre. En

teksts modellmottaker er en betegnelse på det forestilte publikum som teksten henvender seg til (Engebretsen, 2007, 48). Eller sagt med andre ord, modellmottakeren er den som teksten legger opp til at skal være den ideelle leseren; den leseren som kan *tolke og forstå* teksten (Benestad, 2007, 53; Hall, 1997, 58). Benestad (2007, 53) beskriver at modellmottakeren kan analyseres frem ved å sammenholde teksten med kultur- og situasjonskonteksten. Hvis man spør seg hva teksten forventer av sin leser, kan også en modellmottaker tre klarere frem (Engebretsen og Heggen, 2012).

Dersom man tenker at dagbøkene i utgangspunktet er skolemateriell for første- og andreklassinger, er det opplagt at modellmottakerene av teksten er læreren og barna i fellesskap, i klasserommet. Dagboka er skrevet med et enkelt språk som har til hensikt å formidle noe til barn. Teksten forventer at barnet forstår. Jeg vil derfor se på hvordan dagboktekstene henvender seg til barnet, og hvordan denne formen bidrar til å prege teksten. Hvordan formidler teksten noe om barns hverdag? Hvilke føringer gir teksten i forhold til hvordan et barn skal ha det i familielivet og hvordan forholdet mellom barnet og omgivelsene forventes å være?

På samme måte som tekstens modellmottaker, er tekstens overmottaker en tekstlig konstruksjon som betegner et publikum som teksten forestiller. Engebretsen (2007) beskriver overmottakeren som en tredjepart som overvåker at dialogen går riktig for seg og at det er en kontrollerende instans som skriveren vokter seg mot. Hall (1997, 59) snakker også om overmottakeren som en slags uønsket leser, som teksten i utgangspunktet ikke retter seg mot, men som den må være forberedt på å bli lest av.

Ettersom teksten sirkulerer fra familie til familie er det naturlig å tenke seg at den blir lest av flere enn barna. Det er dermed foreldrene og andre voksne som her representerer et slikt ”overvåkende publikum” som teksten forestiller. Fordi man kan tenke seg at de voksne leser teksten med et annet blikk og med en annen forforståelse enn barna, vil de ha andre forventninger til hva teksten skal si noe om eller hvordan den formulerer seg. Eksempelvis kan vi tenke oss at spørsmål om verdier, familiepremisser eller familieregler er viktigere for de voksne enn for barna. Slike temaer må dermed teksten ta hensyn til om den vokter seg for sine overmottakere. Det er altså andre forventninger til hverdagslivsreferatene i dagbøkene dersom de voksne skal lese.

Man kan med dette si at de voksne er tekstens fraværende publikum, eller tekstens overmottakere. Disse gir noen helt andre føringer enn modellmottakeren, for hva som blir

mulig å si og ikke om familie- og hverdagslivet. Jeg vil derfor forsøke å analysere frem hvordan overmottakeren som et forestilt publikum bidrar til å prege dagboktekstenes innhold.

5. TEKSTMATERIALET OG ANALYSEARBEIDET

Dagbøkene som tekstmateriale

I denne oppgaven er jeg opptatt av å analysere frem familieidealers uttrykksform i dagbøker skrevet av familier med skolebarn på småtrinnet. Dagbøkene er skrevet på bakgrunn av at barnet har hatt med en bamse hjem på besøk, som til vanlig er å finne i klasserommet, og fungerer som klassens maskot. Bamsen i dette prosjektet heter ”tøymusa Alfred”. Det er i utgangspunktet barnet som har fått i oppgave å referere i dagboka fra tøymusa Alfred sitt besøk i hjemmet. Det er imidlertid sannsynlig å tenke seg at barn og foreldre skriver tekstene i fellesskap, ettersom barna i dette prosjektet nettopp har begynt på skolen, og dermed utfører skrive- og leseoppgaver sammen med en voksen (Haldar et.al, 2013, 3). Skriftformen og den estetiske utførelsen av de fleste tekster jeg har lest indikerer at det er tilfellet også i bøkene som er mitt materiale.

Dagboktekstene er spesielle fordi de sirkulerer naturlig i et nærmiljø og dermed både leses og skrives av de samme familiene. Med andre ord er det slik at enhver familie som får besøk av tøymusa Alfred, og dermed også dagboken, kan lese foregående tekster som andre familier har skrevet. I tillegg vet familien at de som senere får besøk av Alfred kan lese den teksten familien selv skriver. Videre, leses også dagbøkene høyt i klasserommet imellom hvert besøk tøymusa Alfred gjør. Det er med andre ord mange arenaer der teksten får betydning og blir tilgjengelig for et publikum (Haldar et.al, 2013, 3). Jeg synes dette gjør dagboktekstene svært interessante som analytisk materiale. Mitt utgangspunkt er ikke at teksten bare sier noe, den gjør også noe (Derrida, 1969 i Haldar og Engebretsen, 2009, 62). Teksten refererer ikke bare mening, den produserer også mening. Dagbøkene kan derfor sees på som en formidlingskanal for idealer og sosiale normer, og kanskje er de spesielt kraftfulle formidlere fordi de sirkulerer mellom familiene.

Jeg har i min oppgave basert meg på tekstanalyse som metode. Et av tekstanalysens siktemål er å se på hvordan språket bidrar til å forme virkeligheten (Boreus og Bergstrøm, 2012, 354). Ved å bruke tekstanalytiske verktøy i møte med dagboktekstene, er et mål å forsøke å bli klar over virkemidlene teksten bruker for å presentere sin fortelling (Engebretsen, 2007, 26). På den måten vil jeg forsøke å åpne opp for ulike måter å tolke teksten på, og dermed vise hvordan dagboktekstene kan leses og forstås som et uttrykk for familieideal.

Utvalg av tekster

For å få tak i dagboktekstene tok jeg kontakt med Marit Haldar i sammenheng med at hun var foreleser på studiet vårt, og der fortalte om ”Teddy diaries”-prosjektet. Jeg fikk tilgang på seks dagbøker som hun selv ikke hadde benyttet til forskning. De ble gitt til Haldar fra den ansvarlige klasselæreren på skolen bøkene er fra. Bøkene er skrevet av 15 ulike familier med barn som går i første og andre klasse på en barneskole på Vestlandet, og hver tekst er stort sett på mellom 5 og 25 setninger. Disse står som et eget datamateriale, uavhengig av ”Teddy diaries”-prosjektet, og er ikke benyttet andre steder enn i denne oppgaven. Jeg vil påpeke at dagbøkernes geografiske opprinnelse ikke gis noen spesiell betydning i denne oppgaven. Jeg har fått lese dagbøker tilhørende ”Teddy-diaries”-prosjektet som er fra flere andre steder i Norge. Det viser seg at dagbokteksternes form og innhold i stor grad ligner hverandre, uavhengig av hvor i landet de kommer fra. Jeg har derfor ikke gjort et analytisk poeng av at mitt materiale er fra en skole på Vestlandet.

Det er imidlertid ikke før gjort lignende analyser av dagboktekstene slik som jeg har valgt å gjøre i denne oppgaven. Å se på bamsen som formidler av familieidealer er spennende av mange grunner – også fordi dette perspektivet gjør noe nytt med materialet.

Mitt prosjekt faller imidlertid under ”Teddy diaries”-prosjektet hva gjelder etiske retningslinjer og de forberedelser som er gjort i den forbindelse. Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste har blitt forespurt men har vurdert at prosjektet ikke er meldepliktig etter personopplysningsloven.

Dette har sammenheng med at tekstene er å beregne som offentlige tekster, på den måten at de kan sammenlignes med en form for ”skoleavis” som sirkulerer fra familie til familie. Alle de involverte i dagbokprosjektet som har skrevet og lest i dagbøkene er informert fra skolen om at det som står der blir tilgjengelig for andre å lese. Bøkene er skolens eiendom når prosjektet avsluttes, og det er som tidligere nevnt læreren som har levert dem til Marit Haldar og dermed samtykket i at de blir benyttet i forskningsøyemed. Familiene er ikke enkeltvis informert om at bøkene benyttes til forskning og dette har man heller ikke sett som en etisk nødvendighet ettersom familiene har samtykket til skolen om at de kan leses i offentlighet.

I dette prosjektet er det likevel tatt alle hensyn med tanke på anonymisering av den eller det som er nevnt i tekstene som på noen måte skulle kunne bli gjenkjent med navn. Både personer

og steder har fått nye navn og dermed har jeg forholdt meg til de påkrevde etiske normer i forhold til anonymisering av datamateriale.

Utvalg av sitater

Analysen min består av et utvalg sitater fra de seks dagbøkene. Sitatene er hentet fra alle de seks bøkene, i arrangementer som samsvarer med analysens tema. Sitatene er noen ganger tatt med i sin helhet, det vil si at hele dagbokteksten som en familie har skrevet blir sitert. Andre ganger er det tatt med utdrag av en enkelt tekst. Tekstutvalget er vurdert etter relevans, med hensyn til hva teksten sier noe om. Sitatene står i kursiv i analysen slik at de kommer tydelig frem at det er hentet fra empirisettet.

Analysearbeidet

Johannesen, Tufte og Christoffersen (2010, 164) påpeker at målet med tekstanalyse er å tilføre mening til det materialet som studeres. Men det å tilføre noe mening vil alltid være et spørsmål om tolkning. Hva jeg vektlegger og ser som meningsfullt i teksten er kanskje noe annet enn hva en annen vektlegger og ser som meningsfullt i teksten. Tekstanalyse har med andre ord ikke *ett* riktig svar, eller *en* riktig forståelsesmåte. Mine analyser vil altså bære preg av min forforståelse og det teoretiske ståsted jeg har. Dette påvirker hvilke nyanser og sider ved teksten jeg oppdager og vektlegger. Samtidig er min forforståelse nødvendig for å i det hele tatt kunne ta et analytisk blick på teksten. Uten en viss forforståelse er tolkning umulig (Bergstrøm og Boreus, 2012, 31).

For å sikre transparens vil jeg kort gjøre rede for min fremgangsmåte da jeg gikk til verks med å analysere dagboktekstene: Jeg startet med å lese igjennom originalversjonen av bøkene slik at jeg kunne danne meg et helhetlig inntrykk av dem. I tillegg til å lese tekstene så jeg på tegninger, fotografier og utforming av tekst for å la meg inspirere til å finne frem til gode forskningsspørsmål. På dette tidspunktet oppdaget jeg hvor stort fokus tøyemusa Alfred fikk og jeg bestemte meg for å undersøke mer rundt hans posisjon. Jeg oppdaget også at det i stor grad var de voksne som førte pennen og skrev ned historiene. Jeg ble opptatt av hvilken rolle de voksne spiller i et slikt skoleprosjekt. Disse momentene tok jeg med meg i utformingen av det som ble til problemstillingen i oppgaven.

Deretter transkriberte jeg bøkene og anonymiserte dem slik det er krevet. Jeg leste bøkene mange ganger, og forsøkte å lese med problemstillingen som et gjentakende spørsmål til teksten. For å finne ut hvilke idealer som kom til syne i teksten lot jeg meg inspirere av

innholdsanalyse, som kan være en nyttig metode for å finne mønstre i et større materiale (Bergström og Boreus, 2012, 87). Jeg benyttet ikke innholdsanalyse som en konkret metode men tenkte kun at jeg ville lete etter nøkkelord og gjentakende temaer som tok mye plass i teksten. Disse ordene og temaene ryddet jeg i tre ulike overskrifter, som etter min mening illustrerer familieidealer uttrykt i teksten. På bakgrunn av hva jeg fant begynte jeg å se på hvordan tøyhusa Alfred posisjonerte seg i teksten og var med på å uttrykke disse idealene. I dette analysearbeidet tok jeg i bruk de teorier og analyseredskaper jeg har presentert tidligere i oppgaven.

I analysen er det flere ting jeg kan gjøre for å sikre transparens. Viktigst er å synliggjøre tekstutdragene som danner bakteppe for analysen. Ved å la tekstutdragene stå tydelig frem i kursiv i analysen gjør jeg dem tilgjengelige for leseren, som selv kan vurdere om mine tolkninger er rimelige og forståelige. I tillegg har jeg eksplisitt presentert de redskaper jeg valgt for å gå analytisk til verks på materialet slik at de kan stilles til rådighet for diskusjon. De faktorer jeg har presentert i dette kapitlet mener jeg sikrer mest mulig åpenhet til empirien. Det er viktig for meg å påpeke at mine analyser representerer *en* av mange mulige forståelsesmåter til dagboktekstene.

6. ANALYSE – OMSORG OG KOS

”...vi kosa oss på sofaen og såg på barne-tv, og Alfred har fått sove i senga mi. Vi har storkosa oss. Bernhard.”

Det er skrevet nøyaktig 200 dagboktekster i de seks bøkene som er mitt materiale. Tekstene handler om mange helt forskjellige ting, og refererer fra ulike familiers hverdagsliv. Det interessante er, at selv om de aktiviteter som beskrives i tekstene kan være veldig ulike, er måten de omtales og vurderes på av familiene, nesten alltid lik. De fleste tekstene konkluderer med at familiens medlemmer har kost seg med det de har drevet med i den tiden Alfred har vært på besøk. Ikke bare har de kost seg – de har ofte storkost seg. Ordet *kos* blir derfor noe jeg får lyst til å se nærmere på.

Et annet tema som det er nærliggende å se mer på i dette samme kapittelet, er omsorg. Det befester seg ikke som et konkret ord i teksten slik som *kos* gjør, men jeg mener det handler om noe av det samme fordi *kos* i mange tilfeller knyttes til temaer i tekstene som omsorg og kjærlighet. I tillegg til det som handler om å vurdere en aktivitet som koselig, konstrueres det ofte i dagboktekstene en parallell mellom det å gi omsorg og kjærlighet, og det å fysisk kose. Familien koser med Alfred for eksempel i senga, i sofaen, ved matbordet eller med husdyret. Denne fysiske kosen kan sees som en måte å gi omsorg på. Å ha omsorgsevne kan sees som en kapasitet til å være kjærlig, eller å dele fysisk nærhet som *kos*. Men omsorg er selvsagt et begrep som kan romme mer. Det er andre handlinger enn *kos* som kan være omsorgsgivende. Disse blir også beskrevet i dagboktekstene. Allikevel er det tekstenes gjentakende beskrivelser av fysisk nærhet som får meg til å trekke parallellen mellom det å kose og det å gi omsorg. Tekstene er fulle av beskrivelser av varme, omtenksomme, forståelsesfulle, trøstende karakterer. Det gis og mottas mye omsorg i forbindelse med de aktivitetene som er beskrevet. Det fortelles om et stort behov for trøst og *kos* både for barn og tøy mus. Hvordan blir dette så synlig i teksten? Det er et spørsmål jeg vil forsøke å besvare.

I dette første kapittelet i analysen ønsker jeg å se på hvordan tøy musa Alfred benyttes i teksten slik at temaene *kos* og omsorg kommer til syne. Hvilken rolle får han, og hvordan omtales han? Hvem ser vi fortellingen ut fra? Hva fokuseres det på? Og hvem skrives det for? Ved å undersøke dette kan jeg analysere hvordan teksten gjør det mulig å bringe omsorg og *kos* på bane og hvordan disse temaene plasserer seg som idealer i teksten.

Jeg vil starte med å se på flere tekstutdrag fra ulike dagbøker, der kos og omsorg er tema:

”Alfred fekk låne dokkesenga til Camilla, men han klarte å lure seg til litt kos saman med Samuel før dei la seg til å sove. Lourdags kveld fekk han kose seg saman med alle fem i familia til Samuel”

”På fredag koste pus med Alfred. Alfred var sjenert på pus.”

”Eg og Alfred har kosa oss med å sjå på TV.”

”Vi har hatt ei gøy helg. Vi har spelt Playstation 3. Det var gøy. Vi har hatt laurdagskos.”

”Vi hoppa på trampoline og leika med pet shop dyr! Alfred har sove godt i senga mi og kosa seg!”

”Om kvelden fekk eg og Alfred overnatte i Talvik med tante Lena. Vi åt smågodt og kosa oss masse!”

I disse tekstutdragene ser vi at ordet kos går igjen ofte. Kos kan være relatert til aktivitet, tv-titting, mat eller bare å ligge sammen i senga. Noen ganger er det barnet og Alfred som koser seg, noen ganger koser hele familien seg sammen med Alfred. Og andre ganger har Alfred mottatt kos og opplevd å kose seg alene, som for eksempel når det refereres at han har sovet godt i sengen til ”jeg”-personen. Det at han kan kose seg alene gjør Alfred levende og setter han i posisjon til å delta på lik linje som de andre familiemedlemmene. Og Alfred kan også lure til seg kos! I det ene tekstutdraget fortelles det hvordan familien hadde en plan for Alfred – han skulle sove i dokkesenga. Men denne planen ble endret fordi Alfred på eget initiativ lurte seg til å kose med Samuel. Vi får da et inntrykk av at behovet for kos er minst like mye Alfred sitt, og det at han beskrives med konkrete følelser og intensjoner, bidrar til å plassere teksten sansesenter hos han.

Når fortellerstemmen i et av sitatene kan meddele at *”...Alfred har sovet godt i senga mi og kosa seg”*, er det et eksempel på bruk av fri, indirekte stil fordi det er umulig å skille klart mellom fortellerstemmens og den gjengitte personens –Alfreds- stemme (Aaslestad, 2007, 43). Fortellerstemmen viser ingen begrensninger i kunnskapen om Alfreds situasjon – og vi får kjennskap til hans følelser uten at han omtales i jeg-form (Aaslestad, 1999, 86). Følelsene han beskrives med, er av positiv karakter: Han har sovet godt, og han har kost seg, helt udiskutabelt. Fri, indirekte stil får her den effekten at den bekrefter familien som en kompetent omsorgsgiver som klarer å gjøre sine overnattingsgjester fornøyde. Vi har fullt

innsyn i Alfreds følelser knyttet til besøket. Teksten beskriver at han har en positiv opplevelse av besøket, han har kunnet merke familiens kjærighet til ham og han har sovet godt hos dem. Disse tingene hadde det vært umulig å få sagt med mindre familien hadde hatt tilgang på overnattingsgjesten Alfred og det at han kan tilskrives de følelser som familien ønsker å videreformidle at deres overnattingsgjester har. Det er vanskelig å se for seg at familien eksplisitt ville skrive i dagboken: ”Vi i denne familien får gjestene våre til å kose seg og til å sove godt”. Med Alfred som mediator derimot, virker sitatet ”...*Alfred har sovet godt i senga mi og kosa seg*”, som en passende og hverdagslig beskrivelse – samtidig som idealet om at kos er viktig, trer tydelig frem.

Dette sitatet gir noe av den samme effekten, selv om temaet er annerledes:

”Her er Alfred. Han gret fordi han er mørkeredd! Eg fekk meg ny lommelykt, så om kvelden på laurdag var eg, mora mi og Alfred ute og lyste. Det er greit å være redd for mørket, men egentlig så fins ikkje spøkjelsa! Alfred gret, men eg trøsta han. Så sov vi godt ilag heile natta.”

Fortellerstemmen kan opplyse om at Alfred gråter, og grunnen til dette. Ord som ”*mørkeredd*”, og ”*vi sov godt ilag*” er beskrivelser av følelser og gjør at vi forstår han og kan sette oss inn i den situasjonen han beskrives å være i. Det er hovedsakelig gjennom Alfred sine øyne vi opplever situasjonen som teksten beskriver. I tillegg opplyses det om fortellerstemmens betraktninger på mørket og spøkelser. Det er ingen begrensninger i hva fortellerstemmen lar slippe igjennom av informasjon om situasjonen, den kan til og med opplyse om at spøkelser ikke finnes! Således er tekstutdraget et eksempel på nullfokalisering. Teksten får noe av den samme effekten som i det forrige eksempelet: Alfreds positive opplevelse av besøket kommer i fokus og dermed får familien formidlet et inntrykk av hva de får til og hvilke verdier de har, uten å si det eksplisitt. Alfred viser dem frem som omsorgsfulle, fordi de trøster han når han er redd. Han viser dem frem som trøstende fordi de tar han med ut og lyser i mørket så det ikke skal bli skummelt og han ikke trenger å være redd for spøkelser. Gjennom å bruke Alfred for å beskrive den positive opplevelsen man kan få av å være sammen med en trøstende, omsorgsfull familie får vi en forståelse av at dette er viktige verdier, eller idealer, som får fokus i teksten.

Nullfokalisering gir et inntrykk av hvem som ser. Hvis vi fortsatt holder oss til det dagbok-tekstutdraget som er skrevet ovenfor, ser vi hvordan fortellerstemmens perspektiv er vidt og inkluderer, eller ”ser” Alfreds følelsesliv. Men det er også interessant hvordan

fortellerstemmen forteller. Fortellerstemmen, som i denne sammenheng synes å være en ”jeg”-person som er et barn, er deltakende i teksten og refererer fra konkrete hendelser. Barnet forteller at det har fått ny lommelykt og at det trøster Alfred. Barnet avslører ingenting fra sitt eget følelsesliv, men refererer kun til konkrete hendelser. Men når barnet delegerer tale til Alfred og dermed gjør bruk av fri, indirekte stil, kommer følelser til syne. Det er han som opplever mørkeredselen og som gråter av den. ”Jeg”-personen og ”han” (Alfred) opererer dermed om hverandre i dette tekstutdraget. Fortellerstemmen veksler. Og når fri, indirekte stil (Aaslestad, 2007) benyttes for å få Alfred i tale, kan det på samme måte som ved nullfokalisering sees som et grep for å gi leseren en mulighet til å tre inn i Alfreds følelsesverden. Med dette oppfordres leseren til å godta Alfred som en likeverdig karakter i historien. Han har deltatt i aktiviteten som er beskrevet, med hele sitt følelsesapparat. Han gir uttrykk for sine behov og han samhandler med de andre karakterene. Og fortellerstemmen har gitt seg selv et slags monopol på å forstå Alfred: ”*Alfred gret fordi han er mørkeredd*”. Dette blir en sannhet i teksten som også leseren tilbys å forholde seg til og forstå han ut ifra.

Det at teksten flere steder viser hvordan Alfred skrives frem som en likeverdig karakter, mener jeg er et svært viktig poeng i forhold til hva det blir mulig å si noe om i dagboktekstene. Alfred fremstilles som likeverdig – samtidig som han i virkeligheten er helt uten intensjoner og dermed umulig kan være likeverdig - han er en tøyms og ikke et menneske. Som tøyms uten intensjoner kan han imidlertid være alt det som skriveren gjør han til. Det åpner seg dermed en verden av muligheter for familien, til å skrive han ut og inn av de roller som det til enhver tid er behov for etter hva det er man vil formidle. Jeg kan ikke si noe om hvorvidt Alfred bevisst benyttes som en brikke i et spill for at familien får vist sine beste sider til tekstens mottakere. Jeg har ikke tilgang på familienes faktiske refleksjoner rundt Alfreds rolle. Men det betyr likevel at noe i teksten blir mulig, som hadde vært umulig uten Alfred. Dette sitatet er et eksempel:

”...Det er greit å være redd for mørket, men egentlig så fins ikkje spøkjelsa! Alfred gret, men eg trøsta han.”

Her fortelles det om at Alfred tilsynelatende kan gråte, og vil bli trøstet. Ved å gi han disse menneskelige egenskapene etablerer fortellerstemmen en relasjon til Alfred som er på lik linje med relasjoner til de andre karakterene i teksten, som oftest andre familiemedlemmer. Han blir minst like viktig og det å reagere når han er redd sees som like naturlig som å reagere når for eksempel lillesøster er redd. Vi får i dette sitatet også informasjon om hvordan en bør

oppføre seg mot andre når de er redde. De som gråter, bør trøstes. Det er greit å være mørkeredd, men spøkelses finnes ikke. Dette er et slags trøstende utsagn, også til de som leser.

Slik Langseth Johannesen, Rieber og Trana (1998, 71) beskriver bruk av dukker i terapi for å få et verktøy å snakke igjennom, kan man her tenke seg at Alfred blir et verktøy å skrive igjennom. Han gjør det mulig å ta opp temaet ”mørkeredsel”, uten at noen i familien blir berørt av det. Det er ingen av familiemedlemmene som i teksten påtar seg rollen som mørkeredd. Det er akkurat dette som er et eksempel på hvordan White (2009) tenker seg bruken av eksternalisering i terapeutiske samtaler med barn: Alfreds rolle som mørkeredd er en eksternalisert rolle. Han kan sees som et verktøy som gjør det mulig å snakke om mørkeredsel uten at redselen trenger å tilhøre et enkelt medlem i familien. I samme moment gir teksten et inntrykk av hva man kan gjøre når noen er redde, altså man bør trøste dem og sove sammen med dem. Idealet om å trøste de som er redde, eller idealet om å være omsorgsfull, kommer til syne i teksten gjennom en slik oppfordring.

Det at Alfred er en tøybamse, gjør at han åpner for skriverens fantasi. Slik Grønning (2004) beskriver er kreativ og fantasifull bruk av dukker og bamser en døråpner til nyanserte og rike hverdagslivsbeskrivelser. Det er bare fantasien som setter grenser for Alfreds muligheter til å hoppe inn og ut av de roller som det til enhver tid er behov for å fylle for å berike tekstens historier. Med Goffmans ord kan vi si at fantasien gir Alfred en viktig posisjon i det dramaturgiske samarbeidet (Goffman, 1992). Han kan enkelt ”hjelpes” situasjonen slik at den kan spilles ut - eller i denne sammenheng skrives frem - som en sosialt akseptert og gjenkjennbar hendelse.

Goffman beskriver at det ligger en forventning mellom de involverte parter i et slikt samarbeid, at medspillere tar sitt ansvar og ikke bryter ut av rollen sin. Et dramaturgisk samarbeid bygger på tillit, sier Goffman (1992, 91), og denne tilliten er det utenkelig at Alfred bryter ettersom hans rolle formes etter skriverens behov. Han har ikke egne meninger eller intensjoner. Alfred kan umulig misforstå og er dermed en som enkelt kan hjelpe frem det dramaturgiske samarbeidet som gjør de ønskede idealene, eller det som sees som sosialt akseptert, synlige i teksten.

Det dramaturgiske samarbeidet kan utspille seg på mange måter. En historie kan ha samme tema, men likevel uendelig mange innfallsvinkler til hvordan den fortelles. I noen av tekstene, som i eksemplene over, ser det ut til å passe best at Alfred trøstes. Men hvis for eksempel det

er opplagt at barnet som omtales i teksten trenger trøst, skrives Alfred inn i rollen som omsorgsgiver. Temaet består, men innfallsvinkelen er ny:

”Janne fekk brannskade på foten sin laurdag, så eg (Alfred) låg i senga med ho kvar natt og trøyta ho fordi foten var så låk.”

”...deretter måtte vi på sjukehuset. Der fann dei ut at Karen hadde brukke foten. Vi fekk sjå når ho hadde på gips. Alfred trøstar Karen.”

Rollene byttes om, men idealet som kommer til uttrykk handler om det samme: Den som har det vondt må trøstes, og man kan sove sammen i sengen om natta for å gi kjærlighet og omsorg til den som trenger trøst. Goffman beskriver i sin rolleteori (1992) at våre roller konstrueres som følge av samhandling med andre. Alfreds rolle – i et tidligere eksempel en som trenger trøst – muliggjør barnets rolle – en som kan trøste. Det er vanskelig å se for seg den trøstende uten en som vil trøstes. Krever historien det motsatte, er det heller ingen problemer når Alfred er tilgjengelig. Karen har brukket foten og nå trenger hun trøst. Dette skriver Alfred inn i trøsterrollen.

Alfred kan med andre ord settes inn i de roller teksten har behov for, avhengig av hva teksten vil formidle. Med dette eksempelet kan man si at dagboktekstene der Alfred er tilstede gir alle muligheter til å styre det inntrykket familien ønsker å gi av seg selv, og de er i så måte gode eksempler på det Goffman kaller *impression management* (Goffman, 1992, 173). Alfred er ikke en hvilken som helst gjest, han er en medgjørlig tøy mus som kan romme alt. Han kan like gjerne være eksternalisert - i en utsatt posisjon – eller i en trygg og trøstende posisjon, slik Langseth Johannesen, Rieber og Trana (1998) beskriver tøy dukken som en modell som speiler personen men samtidig finner frem til mer hensiktsmessige handlingsalternativer. Alfred kan altså få frem ønskede inntrykk ved å posisjoneres etter familiens behov.

Jeg tenker at behovet for å ta kontroll over inntrykket teksten gir, er spesielt viktig med tanke på at tekstene skal leses av mange andre familier som etterpå selv skal skrive i den samme boka. I dagbøkene er familiene både det Hall (1997, 55) kaller tekstmottakere og tekstprodusenter, altså de har først rollen som forfattere og skal skrive og deretter rollen som mottaker og skal lese andres tekster. I tillegg vet vi at det er geografisk nærhet mellom familiene som skriver og at de har minst ett barn hver med lik alder. Altså ligner de hverandre på noen vis, selv om de kan være svært ulike på andre vis. Av den grunn er det naturlig å tenke seg at de på noen områder identifiserer seg med hverandre og dermed relaterer seg til

det de leser i hverandres dagbokbidrag. Man kan tenke seg at en effekt av å lese andres dagbokbidrag er å få avkreftet eller bekreftet om man lever etter mange av de samme hverdagsidealene som andre familier tekstlig presenterer.

Tanken om at familiene driver med inntrykkskontroll slik Goffman (1992) bruker begrepet, gir noen interessante perspektiver til å forstå tekstens innhold. Dagboka er med på en slags ”stafett” når den sirkulerer fra familie til familie. Selv om den i utgangspunktet har pedagogiske hensikter og er ment å leses av barna og læreren på skolen, er det naturlig å tenke seg at de voksne i familien også leser og forholder seg til det som blir skrevet av de som allerede har hatt besøk av Alfred. De voksne er de vi ser som tekstens overmottakere (Hall, 1997, 58). De er altså i utgangspunktet ikke mottakere av teksten, men det er store sjanser for at den blir lest av dem, ettersom de fleste voksne assisterer sine små barn når det skal gjøres lekser. Hvis vi skal bruke Engebretsens (2007) ord om at teksten ”vokter” seg for de voksne, kan vi tenke oss at det å vokte seg handler nettopp om inntrykkskontroll i forhold til det som blir skrevet. Hva er det familien gir inntrykk av med det de skriver? Er det faktaopplysninger, eller er det presentasjoner av en families holdninger og verdier? Det ene motsier ikke det andre, og ofte kan vi finne begge deler avhengig av hvilket publikum vi ser for oss at teksten forestiller. Hva ser vi når teksten taler til modellmottakeren? Og hva mer, eller hva annet ser vi når teksten taler til overmottakeren? Jeg vil bruke dette tekstutdraget som et eksempel på hvordan teksten gir ulike inntrykk, avhengig av hvilket publikum vi ser for oss at teksten forestiller:

”På laurdag hadde vi pizza-fest. Det var koseleg! Trur Alfred er kjempeglad i pizza.”

Det ligger et tydelig, eksplisitt budskap i dette sitatet til modellmottakeren: På lørdag ble det spist pizza i denne familien og Alfred var med. Men det står mer enn dette. Teksten inneholder flere beskrivelser og evalueringer av den omtalte pizzamiddagen. Disse beskrivelsene og evalueringene gjør noe med hvordan vi oppfatter måltidet som er beskrevet. Ord som *fest*, *koselig* og *kjempeglad i pizza* gir inntrykk av at dette er en familie som virkelig får til å kose seg med en tilforlatelig vanlig sammenkomst rundt middagsbordet. Hele middagen blir til en fest og gjesten deres, Alfred, er kjempeglad for å få være med. Hvis vi skulle oversette budskapet til noe som taler til overmottakeren som det forestilte publikum, kunne vi tenke oss at teksten her sier: ”I denne familien er middagene koselige og morsomme. Vi syns det er en fest å spise sammen. Vi serverer den maten gjestene våre er kjempeglad i”. Det som i utgangspunktet er en konkret beskrivelse av hva Alfred har vært med på, blir et

utsagn som gir et tydelig tegn om et familieideal: Å samles rundt middagsbordet, og å kose seg med maten.

Sammenkomst rundt middagsbordet og kosen forbundet med dette kan sees som et familieideal i seg selv, fordi det skrives ofte om. Men idealene får en ytterligere glans som følge av de vurderingene som legges til aktiviteten. Vurderingene kommer gjerne i rike og ofte svært positive ordelag. Det er ikke bare koselig, det er veldig koselig. Man er ikke bare glad, man er kjempeglad. Kosen i aktivitetene er stadig til syne. På samme måte som pizzamiddagen, er disse måltidene beskrivelser av noe veldig hyggelig familiene driver med:

”Eg og Alfred fekk besøk av farmor, farfar og besten på farsdagen. Vi åt kake og kosa oss veldig masse.”

”Alfred var veldig svolten da han kom, så han vart veldig glad da han fekk seg taco.”

Dagboktekstene kunne nøyet seg med å bare være et referat fra det familien har spist i den tiden Alfred var på besøk. Men i tillegg vurderes altså måltidene: Pizzafest er koselig! Det handler om noe mer enn bare å bli mett. Det er en fest å spise, og det er en koselig fest. Alfred blir ikke bare fornøyd, han blir *veldig glad* når han får taco. Det må med andre ord være flott å få servert taco! Og kake gir *veldig masse* kos. Man kan spørre seg hva alle disse ”store” ordene gjør med teksten, og med mottakerens følelser når den leses. Har familiene det fantastisk hele tiden? Eller er det hverdagslig å storkose seg? Det er ikke noe entydig svar på dette, ettersom teksten ikke kan avsløre skriverens intensjoner. Men idealet er i alle fall lett å få øye på – *kos og omsorg* er en viktig del av beskrivelsen når familiene evaluerer sine hverdagsaktiviteter i tekstene.

7. ANALYSE - STOR KAPASITET

I forrige kapittel har vi sett hvordan dagboktekstene gir plass til nære og intime opplevelser og hvordan karakterer i teksten beskrives som blant annet omsorgsfulle, kjærlige og trøstende. Vi har fått innblikk i karakterenes følelser og opplevelser, som ofte har blitt omtalt i store ord. Kos og omsorg har dermed blitt analysert frem som idealer i teksten.

Hvis vi nå skal fokusere vekk fra følelsene, kosen og det nære og se mer på de beskrevne aktivitetene i seg selv, trer andre idealer frem. Referater fra aktive familieliv der mye forskjellig skjer i løpet av en dag, er ikke uvanlig å finne i dagboktekstene. Gjennom sine selvpresentasjoner viser familiene at de har stor kapasitet og får mye ut av tiden de har sammen. Ulike hendelser ramses opp etter hverandre, og i noen av tekstene er det beskrevet opp mot et tosifret antall aktiviteter i løpet av Alfreds besøk hos familien. Dette er et annet interessant perspektiv jeg vil undersøke nærmere. Hvordan formidles det aktive liv som ideal i dagboktekstene? Og hvordan forteller familiene om at de har stor kapasitet uten å gi inntrykk av å være for travle eller for overarbeidet?

Ved å blant annet se mer på hvem som er modellmottaker og overmottaker av dagboktekstene, vil jeg kunne finne svar på slike spørsmål. Det spesielle med dagbøkene er at de er med på hva man kunne kalle en slags stafett, der tekstenes mottaker og forfatter er de samme personer. Mottakere kan lese foregående tekster, innen de skal endre rolle til forfattere, og selv produsere en ny tekst i dagboka. Hvordan påvirkes teksten av denne stafetten?

Som et første innblikk i mottakerrollen vil jeg se på en tekst som beskriver en tur i skogen der Alfred fikk være med:

”Vi gjekk på tur i skogen. Der såg vi blåbær, tyttebær, konglar og ein liten frosk. Alfred likte godt å klatre i tre. Eg og Alfred fann strå og pinnar som likna på bokstaven I.”

Det er ikke vanskelig å få øye på tekstens modellmottaker, altså den teksten i utgangspunktet og ved første øyekast henvender seg til (Engebretsen, 2007, 48). Denne tekstens modellmottaker er barnet. Sitatet har et enkelt språk som har til hensikt å formidle noe til et barn. Teksten forventer at barnet forstår, og det refereres til konkrete, lett gjenkjennbare opplevelser, som å finne *”...blåbær, tyttebær, konglar og ein liten frosk”*.

Men ettersom teksten sirkulerer fra familie til familie vil den bli lest av noen voksne og. Man kan tenke seg at teksten gir et annet inntrykk når de voksne er det publikum vi ser for oss at teksten forestiller. Jeg vil påstå at ved å forestille meg de voksne som publikum får jeg lettere øye på hva som kan leses som idealer i teksten. Idealene kan sees på som et slags mønsterbilde i teksten som ikke kommer eksplisitt til orde, men som finnes som metabeskrivelser som må tolkes og letes etter. En øvelse det er vanskelig å se for seg at et lite barn har til hensikt å utføre. Derfor er det med en voksens forestilte blick jeg i denne teksten leter etter svar på hva familien som Alfred har besøkt får vist at de er opptatt av, på den skogsturen de refererer fra:

”Vi gjekk på tur i skogen.” kan forstås som at familien er aktive, fordi de kommer seg ut, går på tur og klatrer i trær. Ettersom teksten viser til et ”vi”, får vi forståelsen av at det er flere fra familien som er med på turen. Det er med andre ord en felles interesse familien deler, det å være ute på tur i skogen.

”...Der såg vi blåbær, tyttebær, konglar og ein liten frosk.” gir assosiasjoner til en nysgjerrig familie, kanskje opptatt av det oppmerksomme nærvær – de stopper opp og tar seg tid til å finne både dyr og bær på veien.

”...Eg og Alfred fann strå og pinnar som likna på bokstaven I.” signaliserer at turen har flere formål – det er også en intensjon om at barna skal lære noe. Vi har med en pedagogisk familie og gjøre når de finner pinner og strå på veien som likner på bokstaver.

Ved første øyekast er altså sitatet et barnslig, enkelt referat fra en skogstur. Det fortelles om noe hverdagslig og gjenkjennbart. Men i den fortreffelige tone dette hverdagslige og enkle er beskrevet i, lades teksten full med normer om hva en skogstur bør inneholde og at en skogstur i seg selv er en verdifull aktivitet. Det å drive sosialpedagogikk i skogens enkle omgivelser er noe kun en familie med stor kapasitet kan klare. Stor kapasitet handler dermed om mer enn å gjøre mye – det handler også om å gjøre mye ut av det enkle.

Videre kan man tenke seg at sitatet om skogsturen har det innholdet det har, nettopp fordi det er en del av det som kan beskrives som stafetten familiene imellom. Dersom tidligere sitater også inneholder referater fra kreative skogsturer, kan det påvirke og inspirere til at nye familier velger å la sine referater handle om det samme. En antakelse vil være at jo oftere en type aktivitet blir skrevet om i dagboka, jo mer naturlig vil det være for neste familie å

fortsette å skrive om noe som ligner. Det er trolig at det innholdsmessige har betydning for hvordan skriveprosessen, eller ”stafetten”, forløper seg.

I sitatet fra skogsturen ser vi at det å gi turen ulike former for mening eller hensikt (aktivitet, nysgjerrighet, oppmerksomhet og pedagogikk) gjøres til noe naturlig. Det å gi aktiviteten flere lag med mening kan sees som et slags skriveform som gjør at teksten fremhever ”stor kapasitet” som noe verdifullt for en familie, og dermed som et ideal. Stor kapasitet kan som tidligere beskrevet romme mye. I denne sammenheng snakker vi om stor kapasitet til å utnytte mulighetene i det enkle og hverdagslige. Med en slik forståelsesmåte kan vi tenke oss at ”stor kapasitet” gjenspeiler egenskaper som kreativitet, nysgjerrighet, tålmodighet og ro eller det å være kunnskapsrik. En annen måte å se begrepet ”stor kapasitet” på, er å la det handle om frekvensen på antall aktiviteter familien rekker å utføre i løpet av en viss tid. Dette tekstutdraget er et eksempel:

”Denne helga har eg og Alfred storkosa oss. Vi har vert i byen på masse forskjellige butikkar. Vi har også leika ute der vi har hoppa på trampolina og sykla. Eg har kled på Alfred med forskjellige kleder. Vi har dansa til masse fin musikk på rommet mitt.”

Det er her nevnt seks ulike aktiviteter, i tur og orden. Man kan tenke seg at teksten sier noe om stor kapasitet gjennom å få frem frekvensen på aktivitetene. Familien rekker mye i løpet av Alfreds besøk. Oppramsing av aktiviteter kan sees som en annen skriveform som setter standard for hvordan man kan skrive om stor kapasitet. Og som i det forrige eksempelet med skogsturen mener jeg at også dette sitatet gir et dobbeltbudskap, avhengig av om vi ser for oss at tekstens publikum er modellmottakeren eller overmottakeren. Til modellmottakeren, som også her kan sees som barnet, eller en som bare ønsker referert hva som konkret skjedde, sier teksten direkte: ”Da Alfred var på besøk gjorde vi følgende: Vi var i byen, vi lekte ute på forskjellige måter, vi kledde oss ut og vi danset på rommet.”

Til tekstens overmottaker, som i motsetning til modellmottakeren *ikke* er en teksten henvender seg til direkte men heller vokter seg for (Engebretsen, 2007), kan man tenke seg at det direkte sitatet har flere budskap. For eksempel: ”Vi har rukket å gjøre minst seks ulike aktiviteter denne helgen. Vi har både vært i byen blant masse folk, i lek både i naturen og innendørs. Vi driver med varierte aktiviteter både på travle og rolige arenaer. Vi mener at kreativitet er viktig, som for eksempel utfoldelse gjennom utkledning og dans. Men barn trenger også fysisk aktivitet, som sykling og trampoline. Barn storkoser seg når de får drive med slike aktiviteter som vi tilbyr. Barn storkoser seg når de har mye forskjellig å gjøre.”

Det å gi aktivitetene flere lag med mening ser vi også at skjer her. Selv om det ovenstående er et konstruert eksempel på meningsinnhold som kommer til fordi vi bevisst leter etter det indirekte budskapet, viser det på mange måter hvor mye informasjon som kan leses ut av et enkelt referat fra en dagboktekst der barnet er fortellerstemmen. Avhengig av hvem vi tenker oss som mottakeren får dermed teksten ulik effekt (Hall, 2009). I dette tilfellet har jeg sett nærmere på hvordan teksten henvender seg til ulike mottakere. Ved å utforske hva overmottakeren gjør med teksten, mener jeg å ha vist hvordan den bringer frem idealet om stor kapasitet- det å være en familie som med glede og overskudd kan rekke over mye - eller å være en familie som får mye ut av det hverdagslige og enkle.

Men hva med Alfred i dette? Han skrives som alltid frem som en trofast deltaker på aktivitetene, i rollen som lekekamerat, dansepartner eller som turvenn. Hvordan er han med på å påvirke meningsinnholdet i tekstene når det kommer til travelhet og stor kapasitet? I dette sitatet mener jeg at Alfred får en viktig stemme:

”Eg og Alfred har leika oss mykje ute heile helga. Vi har hoppa på trampoline, leika i sandkassa, reia og klatra i tre. Fredag var vi lenge oppe og såg Melodi Grand Prix-junior. Laurdag når eg var på fotballkamp måtte Alfred sove heime. Han var så sliten. Søndag var Alfred med meg til mormor og åt middag. Alle i familia har fått helst på han. Vi har hatt ei fin helg!”

I sitatet over fokuseres det på aktivitet, og frekvensen av aktiviteter. Til og med når Alfred ikke har vært del av aktiviteten, er den nevnt:

”...Laurdag når eg var på fotballkamp måtte Alfred sove heime. Han var så sliten...”

Det kan tyde på at aktivitetsnivået er høyt, og at fortelleren forsøker å formidle at det kan være utmattende høyt – i alle fall for en som besøker familien og kanskje ikke er vant til dette tempoet. Alfred skrives her inn i rollen som den som ikke orker å være med, og igjen er det interessant å spørre seg hvorfor det er han – og ikke en annen i familien som blir for sliten av det høye aktivitetsnivået.

Hvilket budskap formidler teksten når den forteller at det er Alfred som må sove hjemme fordi han var så sliten av å være med på familiens gjøremål? Er det Alfred som er for skjør eller er det familien som kjører for hardt? Inntrykket teksten gir i alle fall er at travelhet er naturlig. Fortellerstemmen avslutter med å omtale den travle helgen som fin. I tillegg får vi det negative ved travelheten litt på avstand, ettersom det er Alfred som gis rollen som den

slitne. Det står ingenting i sitatet om hvorvidt resten av familien blir slitne av de mange aktivitetene. Uavhengig av om dette gjelder Alfred eller flere i familien, er ordet "*sliten*" en beskrivelse av en gjenkjennbar følelse, som gjør at vi forstår og kan sette oss inn i den situasjonen han beskrives å være i. Det er sannsynlig at også familien som har skrevet sitatet forstår og gjenkjenner denne følelsen.

Gjennom å beskrive Alfred som sliten og sette seg selv på utsiden, gir de seg selv en mulighet til å "meta"-kommentere sitt eget aktivitetsnivå. De får på den ene siden sagt at de er aktive, og på den andre siden får de sagt at de evner å se sitt eget aktivitetsnivå som høyt. Man kan tenke seg at begge disse tingene til sammen er et ideal – det å ha mye og gjøre men samtidig klare å se at ens eget aktivitetsnivå er for høyt, og det å formidle et ønske om å gjøre mindre. Med andre ord kan vi si at idealet om stor kapasitet ikke kun handler om å faktisk utføre mange aktiviteter som familie, men å også ta stilling til sitt eget travle liv og reflektere rundt de ulike effektene av travelhet.

Selv om familien beskriver sin travelhet i detaljerte ordelag, er det hovedsakelig gjennom Alfreds øyne vi opplever situasjonen som tekstene handler om. Det var han som ble *så sliten* at han *måtte sove heime*. Sitatet i tekstutdraget er et nytt eksempel på bruk av fri, indirekte talegjengivelse fra fortellerstemmen. Denne måten å referere på levner leseren ingen tvil om at Alfred blir sliten av en slik helg. Vi kan tenke oss at Alfred her tildeles en rolle som en slags modell for hensiktsmessig adferd, slik Langseth Johannesen, Rieber og Trana (1998) beskriver som et mulig mål med bruken av dukker og bamser i familiesamtaler. Alfred er en som tør å si ifra, og man kan tenke seg at hans budskap er: "Nå er det for travelt! Det er viktig å slappe av hjemme iblant!" Han gjør familien oppmerksomme på deres eget høye aktivitetsnivå.

Samtidig er det heller ingen tvil om at Alfred har hatt det gøy. "*...vi har hatt en fin helg*" innebærer et "vi", og med andre ord får vi inntrykk av at Alfred ble sliten, men på tross av dette er han samstemt med de andre i familien om at det har vært fint med alle aktivitetene. Det samme skjer i dette sitatet:

"Eg og Alfred har vore ute og laga snøhytte. Vi har sett på film og baka julekaker. Alfred likte best sjokoladekjeka. På søndag pynta vi til jul og pakka julegaver. Alfred syns det var kjekt."

Det settes en standard: Travelt og kjekt går hånd i hånd. Aktivitetene ramses opp på løpende bånd og man kan se Alfred og barnet for seg der de løper fra snøhulen til bakebordet og

videre til TV-kroken. Ut ifra et slikt sitat kan vi innholdsmessig lese oss frem til at det å rekke mye er et viktig ideal. Travelheten oppleves for Alfred som noe *kjekt*. I dette sitatet er fortellerstemmen og Alfred samstemmige om at det er travelt:

”...og Alfred sovna i stolen til Gunn! Eg og Alfred har hatt ei kjekk men travel helg i lag!”

Flerfoldige eksempler på den samme innstillingen finnes i andre tekster i dagbøkene. De fleste av dem preges av denne dobbeltheten, som handler om at familiene manifesterer sin egen travelhet, samtidig som de tar stilling til den og vurderer den. Det trer frem et slags mønster i tekstene – en etablert skriveform, som blir til en ”regel” for hvordan familien kan omtale travelheten sin uten å virke overarbeidet eller misfornøyde med sin levemåte. Det travle og det ”kjekke” motsier hverandre ikke.

Det at det ser ut til at familienes tekster følger visse standarder eller regler for hvordan de skal kommuniseres og forstås. Det er en viss likhet i dagbokteksternes formmessige innhold. De er å lese som handlingsrapporter eller aktivitetsrapporter, til forskjell fra for eksempel refleksjonsnotater, essay eller dikt. Formen ”aktivitetsrapport” viser seg tydelig i de sitater som er benyttet som eksempler i dette kapitlet.

Tanken om å følge den etablerte formen i teksten for å bli forstått og akseptert, samsvarer godt med hvordan Goffmans (1992) rammebegrep beskriver formen i mellommenneskelig kommunikasjon. Goffman påpeker hvordan vi mennesker er avhengige av å forstå reglene, eller markørene som han kaller det, for å kunne agere innenfor rammen og for å unngå å misforstå kommunikasjonen. Reglene som unngår misforståelser i denne sammenheng, handler om dagbøkens form og det at de ligner aktivitetsrapporter. Jo mer tekstene ligner hverandre formmessig, jo lettere vil det være for leseren å forstå og gjenkjenne budskapet, og kanskje også å være tilbøyelig til å kommunisere videre på samme måte. Det betyr ikke at det å rapportere fra sitt aktive hverdagsliv er noen etablert eller uttalt regel som familiene har kommet frem til før prosjektets start. Med Goffmans ord (1992) kan vi tenke på denne rapporteringsformen som en slags naturlig utviklet markør, som etter hvert setter en standard for de involverte familienes kommunikasjonsramme.

I utgangspunktet brukte Goffman rammebegrepet for å beskrive det fysiske møtet mellom mennesker, der mye mer enn ordet og det uttalte språket gjør seg gjeldene. I det mellommenneskelige møtet er det ikke-uttalte, som blick, gester eller kroppens bevegelser minst like viktig som det uttalte, for å kunne forstå kommunikasjonen. Slike momenter mister

vi i den rene teksten. Allikevel er Goffmans rammebegrep til inspirasjon i forsøket på å forstå tekstenes formmessige innhold, fordi det sier noe viktig om hva som blir mulig å si når kommunikasjonen opererer med visse regler.

8. ANALYSE - MOTSTAND OG DEN "UPOPULÆRE ROLLEN"

Avvikende adferd kan også være systembevarende. Hvis enkelte tilfeller av adferd karakteriseres som avvikende, klargjøres grenser for hva som er akseptabel og forventet adferd (Thuren, 2009, 138).

Hvis vi tenker oss at dagboktekstene gir et innblikk i hva som sees som et normalt og sosialt akseptert familieliv, er det noe av denne analysens hensikt å avdekke *hvordan* det normale og sosialt aksepterte kommer til syne, og hvilke teknikker – bevisste eller ubevisste – skriveren og teksten benytter seg av for å la dette tre frem. Det å lete etter hva som *ikke* sies, eller å se etter hvilke regler i skriveprosessen som *ikke* følges, er en egen del av analysen jeg anser som interessant og viktig for å få tak i familieidealene. Når noen av tekstene yter motstand mot den etablerte formen for dagbokskriving som har utviklet seg i blant familiene, gir det et klart bilde av systemets forventninger og det som er innenfor det sosialt aksepterte. Det gir et klart bilde av rammen, slik Goffman (1992) benytter begrepet.

De seks dagbøkene som er med i analysen inneholder 200 ulike dagboktekster. Bare to av 200 ganger blir teksten til en avlysning av hverdagslivsbeskrivelsen, ettersom Alfred ble glemt og ikke fikk tre inn i sin rolle i samspillet med familien. Med andre ord har familiene latt være å skrive når Alfred ikke har vært deltakende i hverdagsaktivitetene. De to sitatene er her gjengitt i sin helhet:

"Eg gløynde at eg hadde med meg Alfred. Han låg berre i sekken. Jan Frode."

"Alfred har ligget på hylla heile tiden. Jonas."

Disse to guttene konstaterer at de ikke har noe å referere fra ettersom Alfred ikke har tatt aktiv del i familielivet, i den tid han var hos dem. Begge sitatene er svært korte, bare på en og to setninger, og de fyller kun en linje hver i dagboka. Det å skrive bare en linje i dagboka, avviker fra hva som ellers er normalt. Det normale er fyldige og lange aktivitetsrapporter på langt flere setninger enn det sitatene over viser. På den måten kan man si at de to tekstene yter motstand mot det etablerte, på den måten at de *ikke* inneholder fyldige referater fra aktive og innholdsrike hverdagsliv, slik de andre 198 tekstene gjør. Tekstene er eksempler på brudd på rammen, eller brudd med forventningen om *hvor mye* familiene skal rapportere i dagbøkene.

På den andre siden holder tekstene seg innenfor rammen når det gjelder *hvordan* familiene skal rapportere i dagbøkene. Ettersom guttene velger å ikke skrive fordi de glemte å involvere Alfred, kommuniserer de hvor viktig Alfred er. De er med på å gjøre han til en levende karakter. Dette er i tråd med hva som helt tydelig er forventet adferd blant tekstprodusentene i dette prosjektet og altså innenfor rammen. Det er forventet å omtale en tøy mus som en levende, følende, tenkende og meningsytrende karakter. Ikke minst bekrefter læreren dette når hun tar pennen fatt, og rett etter de to tidligere omtalte tekstene skriver:

«Til 3C. No er eg kjempelei av å ikkje få vere med på noko lenger. No vil eg flytte! Alfred.»

Lærerens tekst er et tydelig eksempel på at fokaliseringpunktet ligger hos Alfred. Det er kun hans opplevelse av situasjonen som får passere som informasjon. Teksten er raskt ute med å korrigere trenden med å glemme igjen Alfred. Læreren skriver seg inn i rollen som selveste Alfred – det er han som blir fortellerstemmen i denne teksten gjennom ”jeg”’et. Og læreren er med på å gi han menneskelige egenskaper. Han kan snakke og mene og føle når han skrives inn i teksten.

Hvis man ser læreren som en slags autoritet i klassen og dermed også i dagbokprosjektet, er det nærliggende å tenke at lærerens fremstilling av karakteren Alfred påvirker hvordan de andre familiene formulerer seg videre. Alfred er ikke fornøyd med å ligge på hylla. Han har faktisk tenkt til å flytte hvis dette skjer igjen. Alfred vil noe mer enn å bare ligge rolig. Han har også behov for et aktivt og innholdsrikt liv. Denne meningen som ytres med Alfreds forventning til hverdagslivet kan tenkes å bidra til å holde idealet om den aktive og travle familien i live. Det er ikke godt nok for en tøy mus å ligge på en hylle i to dager. Det må skje noe! Det å ikke bry seg om, eller å glemme Alfred, blir det unormale, kontrasten til det sosialt aksepterte. Da kommer det desto tydeligere frem i tekstene at den aktive, omsorgsfulle familien er idealet.

Og ettersom læreren er med på å bekrefte dette idealet når hun gir Alfred myndighet til å si at det ikke er bra nok å ligge på hylla, blir hun samtidig et eksempel på et slikt publikum som teksten vokter seg for, slik Hall (1997) og Engebretsen (2007) beskriver overmottakerens funksjon. Til overmottakeren må teksten kommunisere flere meningslag enn det som eksplisitt uttrykkes.

Lærerens bidrag i dagboka setter en standard for hva en passende beskrivelse av familielivet bør være. Lærerens bidrag minner om at det som passer best, er tekster som fremstiller seg

som fyldige hverdagslivsbeskrivelser av hyggelige aktiviteter. Det er dette som sees som det normale tekstbidraget.

I tilfellet beskrevet ovenfor vil Alfred det samme som familiemedlemmene. Han sier at han vil flytte og at han blir kjempelei av å ikke få være med på noe. Med andre ord vil han oppleve ting, han vil ha det travelt og morsomt. Men i andre tekster kan vi se at Alfred blir gitt rollen som den ”avvikende”, den som yter motstand mot det etablerte, den som er uheldig eller den som viser tegn til svakhet.

Dette er en annen form for motstand som jeg mener finnes i teksten, som ikke ligger hos skriveren eller fortellerstemmen, men hos karakteren Alfred, som er midt i teksten. Alfred blir tildelt en upopulær rolle. Og den rollen som Alfred da trer inn i, utløser behovet for motspillere som kan spille ut sine roller i en passende scene og med en passende adferd. Et slikt samarbeid der roller spilles ut kan defineres som et dramaturgisk samarbeid i Goffmans rolleteori (Goffman, 1992). Alfred og de andre familiene bindes sammen av ”et bånd av gjensidig avhengighet” (Goffman, 1992, 91), og dette viser hvordan Alfred blir en viktig brikke for å få fortalt mange av historiene i dagbøkene. Man kan tenke seg at de umulig kan fortelles uten denne rollen Alfred har: En som er redd trenger trøst. En som er rampete må irttesettes. En som bryter regler må minnes om hvilke regler som finnes. Når Alfred blir i slike roller, kan familien skrive seg frem som omsorgspersoner og oppdragere for Alfred. Visse egenskaper og holdninger får mer plass enn andre på denne måten. Her er noen eksempler på hvordan Alfred får den ”upopulære rollen”:

”I dag har vi vore på båttur til Sandholmen. Vi kørde veldig fort. Sidan Alfred lett blir redd når ein kører fort med båt, ville han heller vere heime.”

Familien skriver her at Alfred er redd for høy fart. Det er ikke barnet, moren eller båtføreren som har problemer med dette. Det er Alfred, som er den ene som er redd. De andre tåler det, og man kan av teksten lese at det er det å tåle høy fart som er det normale – den som ikke tåler det må bli hjemme og kan ikke delta på aktiviteten. Man kunne tenke seg at familien kunne tilpasset farten ettersom noen i følget er redde for høy fart, men ettersom den som er redd heller blir hjemme, får vi et inntrykk av at det normale ved denne aktiviteten er å tåle høy fart.

”Alfred fekk låne dokkesenga til Camilla, men han klarte å lure seg til litt kos saman med Samuel før dei la seg til å sove.»

Det å kose seg i en annens seng er noe man må lure seg til – med andre ord er det ikke dette som er det helt riktige å gjøre når det er tid for å legge seg. Vi kan tenke oss at familien med dette får påpekt det normale – å sove i egen seng om natten – gjennom å skrive frem avviket – å lure seg til å kose i en annens seng.

”Ida, som hadde bursdag, ville at Alfred skulle leike med dukker. Men det nekta han!”

Alfred, som vi av navnet kan tenke oss er en gutt, er her med på å hevde tradisjonelle kjønnsroller i en enkel setning. Gutter leker ikke med dukker! Dette får familien sagt noe om, uten å bli rammet selv og uten at noen konkrete personer må stå til ansvar for en slik holdning. Allikevel er det en kraft i denne setningen. Alfred er såpass imot å leke med dukker at han motsetter seg selveste bursdagsbarnets ønsker.

”Eg og Alfred har sett på norske talenter og vi har også besøkt tanta og onkelen min. Vi har spist masse godteri så Alfred fekk vondt i magen.”

I teksten finnes ordet ”vi” som viser til at det er flere som har spist godteri. Men det er bare Alfred som fikk vondt i magen, og ut ifra beskrivelsen kan man tolke at han overspiste og ikke klarte å stoppe godteriinntaket. Overspising kan sees på som en karaktersvakhet og ikke en egenskap man naturlig vil beskrive seg selv med. Det at Alfred kan ta rollen som den ”karaktersvake” i denne sammenheng gjør det mulig for familien å si noe om at det er lurt med måtehold når det gjelder godteri, uten å vise til spesifikke hendelser som involverer dem selv.

Det at Alfred kan være den karaktersvake, frekke eller opponerende gjesten i familien gir noen muligheter som ellers ville vært borte, til å skrive frem holdninger og verdier. Alfred er som kjent en besøkende uten taleevne, følelser eller meninger. Ingen misforståelser rundt hans ytringer vil kunne oppstå i ettertid fordi det er umulig at Alfred vil kunne føle seg feilsitert eller tråkket på. Han blir dermed veldig anvendelig i de upopulære rollene. For å tydeliggjøre dette er det spennende å eksperimentere med andre mennesker i Alfreds rolle, og se hva det gjør med teksten. Hva hvis det for eksempel var et familiemedlem av bursdagsbarnet Ida som ble vanskelig å leke med?

”Ida, som hadde bursdag, ville at [onkel Rolf] skulle leike med dukker. Men det nekta han!”

Eller hva hvis det var en liten søt venninne av familien som ikke fikk være med på båttur?

”I dag har vi vore på båttur til Sandholmen. Vi kørde veldig fort. Sidan [lille Kari på 8 år som var på besøk hos oss] lett blir redd når ein kører fort med båt, ble hun heller heime.”

Når vi skriver om og eksperimenterer slik med teksten blir det tydelig at det er Alfreds tilstedeværelse i teksten som ser ut til å gi muligheter for å skrive om vanskelige ting på en tilforlatelig måte.

White (2009) og Langseth Johannesen, Rieber og Trana (1998) påpeker at akkurat dette er noe av eksternaliseringens viktige funksjon: familien skriver Alfred inn i de vanskelige rollene slik at de selv ikke trenger å være der, og heller kan få avstand til disse rollene som person. White (2009) påpeker at denne måten å snakke på er hele forutsetningen for å kunne ta opp enkelte problematiske temaer. Ville familien i det hele tatt skrevet om redsel, uvilje mot regler eller overspising, dersom ikke Alfred kunne være karakteren som utfører disse handlingene?

Man kan i alle fall tenke seg at det er mer komplisert å bringe temaene inn i teksten uten tilgang på en ekstern figur som Alfred. Gjennom han får teksten tatt opp det upassende, uten å gi upassende roller til familiemedlemmene. Og gjennom han får teksten kringkastet normer og verdier til sine lesere. At teksten tidvis viser seg som normativ, gjør at den kan fungere som tydelig kommunikasjon av idealer for andre familier som leser: ”Vi i vår familie syns ikke at gutter skal leke med dukker”, eller ”Vi i vår familie mener at det er greit med litt lørdagsgodt, men ikke for mye”.

Det ser derfor ut til at inngangsporten til å kunne omtale motstand, er Alfred. Men hvorfor er det viktig å skrive om vanskelige og uønskede ting? En av grunnene kan selvsagt være behovet for å kunne etablere seg som en motsats til det vanskelige og uønskede. Hadde ikke familien forstått for eksempel sammenhengen mellom overspising og magesmerter, hadde de heller ikke kunne bemerket den. Ved å bemerke den, viser de en kompetanse. Og de slipper å måtte beskrive karaktersvakheter internt, ettersom det kun er Alfred som overspiser.

Det å omtale vanskelige og uønskede temaer gir også en viss balanse og normalitet til teksten. I dagens samfunn er det ikke et ideal å være perfekt. Jeg har ofte lagt merke til hvordan den perfekte fremstillingen av et familieliv blir angrepet og kritisert i det offentlige (f.eks. i blogger eller i sosiale medier). Ved å bringe inn det vanskelige og uønskede i teksten, gir det leseren en opplevelse av gjenkjennbarhet og medfølelse. Det vanskelige gir balanse og normalitet. Således kan man i seg selv se det vanskelige som et ideal. Dette kommer ikke

frem i form av voldsom dramatik eller fremstilling av uløselige problemer. Det ser ut til at det er det *passé* vanskelige, det som gjør familielivet uperfekt og hverdagslig, er det idealet som fremstilles i tekstene.

Noen tekster tar opp avvik fra det normale, eller beskriver uønsket adferd som opprørskhet og uvilje. Andre temaer berører vanskelige ting som i utgangspunktet ikke handler om uønsket atferd, men som man kan tenke seg at ikke lett kan snakkes om. Redsel og frykt er eksempler på slike tema:

”Her er Alfred. Han gret fordi han er mørkeredd!”

I et slikt sitat kan vi kjenne igjen bruken av fri, indirekte tale som et subjektiverende fortellergrep. Det er barnet som er jeg’et i teksten men barnet kan referere fra Alfreds følelser som noe hun har full tilgang på. Det legges i liten grad opp til leseren å vurdere Alfreds følelsesuttrykk når han fremstilles på denne måten. Mye bestemmes av fortelleren. Alfred er redd, og han gråter. Han må trøstes. Slik vi har sett før genererer Alfreds rolle dermed andre roller i situasjonen – den som er redd, må ha en til å trøste seg. Fortelleren kan tre inn i rollen som omsorgsperson:

”Alfred gret, men eg trøsta han. Så sov vi godt ilag heile natta.”

Med Goffmans ord kan vi igjen si at Alfred inviteres inn i et dramaturgisk samarbeid (Goffman, 1992), der han blir satt til å spille ut sin rolle som redd og som en med behov for trøst. Og i denne scenen trenger han sin motspiller, altså det omsorgsfulle barnet (fortelleren) som kan trøste. Sammen kan disse to samarbeide om å spille scenen ut slik den er sosialt akseptert og forventet å se ut. De fleste vil si seg enig i at det er sosialt forventet å trøste en som er redd. På denne måten får familien posisjonert seg som normale, som noen som forstår de sosiale reglene og samspillet. Goffman brukte betegnelsen ”team”, eller lag, om de personer som samarbeider om å utføre en slik scene (Goffman, 1959, 72). Her kan man tenke seg at laget består av Alfred og barnet. Visse egenskaper skrives frem og får plass, og man kan tenke seg at de sees på som viktige. Andre ganger er det en lekse som skal læres. Her handler det om å *passé* seg for flammene:

”Eg og Alfred har overnattet med Hilde og Mia. Vi grilla pølser og spikka pinner, det var gøy. Vi leika oss. Alfred vart skremt då flammene fra grillen kom mot han men Alfred blei ikkje brent opp.”

Det var altså ikke barna som ble skremt, men Alfred. Hva skjer når redselen tilskrives Alfred sin rolle? Det kan gi flere effekter. Enten kan de andre karakterene i teksten forstås som tøffere enn Alfred. De blir ikke reddet av det samme som han. Eller så forstås de som omsorgspersoner og noen som kan trøste han når han blir skremt. Teksten får flere funksjoner. Det å passe seg for flammer er en viktig lærdom for barn. Her får man skrevet noe om det, samtidig som ingen i familien trenger å være den som skremmes eller brenner seg på flammene.

De tidligere eksempler handler om overspising og redsel. Når Alfred overspiser eller er redd kan man se det som tegn på svakhet hos karakteren hans. Men Alfreds uønskede adferd kan også vise seg som rampestreker, opprør eller motstand mot familiemedlemmenes aktivitetsplan:

”På søndag var eg og Samuel på besøk med Anders og lagde hytte og spelte apebuzz. Alfred ville ikkje bli med, han hadde andre planer”.

”Eg og Alfred har bygd kassebil. Alfred ville ikkje male den. Eg for i selskap til Bernhard på badeland. Alfred ville ikkje vere med. Men det var kjempegøy.”

Alfred har egne planer. Han vil ikke være med i badeland og han vil ikke være med på å ferdigstille et kassebil-prosjekt. Igjen delegeres han tale i fri, indirekte stil. Fortellerstemmen lurert overhodet ikke på om Alfred vil eller ikke vil være med. Fortellerstemmen konstaterer at han ikke vil. Alfred blir en levende karakter på linje med de andre i familien, slik teksten fremstiller han. Vi kan bare fantasere om hva som er skriverens intensjoner med at Alfred ikke vil bli med på det familien gjør. Er det kjedelig? Har Alfred dårlig utholdenhet? Har han hemmeligheter for de andre i familien?

Hvis man skulle plassere Alfred i familiesystemet som blir beskrevet i tekstene, heller han mot å spille rollen som et barn, en slags liten fetter på besøk, mer enn en ansvarlig voksen. Slike tekstutdrag som de ovennevnte er med på å bekrefte dette, slik jeg ser det. De egenskaper vi kan tolke ut av tekstbeskrivelsene er sånne som ”utålmodig”, ”egenrådig”, eller ”hemmelighetsfull”. En voksen som innerst inne ikke vil noe må kanskje ta seg sammen og spille sin rolle som festdeltaker eller som snekker og maler. Det er det som er sosialt forventet i det dramaturgiske samarbeidet. Jeg mener at barnet i større grad får lov til å ha disse egenskapene i det sosiale samspill i familien.

Alle de nevnte tekstutdragene fra dagbøkene er eksempler på det man i narrativ terapi vil kalle eksterialisering av adferd som kan sees på som uønsket eller negativ (Langseth Johannesen, Rieber og Trana, 1998; White, 2009). Effekten man ønsker å oppnå i en terapisituasjon er å skille personen fra problemet og dermed gjøre det mer håndterbart og mulig å snakke om. Jeg mener å ha vist at Alfred, når han spiller sin rolle og viser uønsket eller ikke akseptert adferd, gir noe av den samme effekten i teksten. Han gjør det lettere å snakke om det vanskelige. Det er imidlertid ikke *veldig* vanskelig, eller *veldig* uønsket, det Alfred viser oss i teksten. Det er de små, hverdagslige dumpene i veien som mange familier kan kjenne seg igjen i. Det er egenskaper de fleste av oss innehar i større og mindre grad, men som vi kanskje ikke er stolte av eller viser frem til alle, men som vi innrømmer å ha fordi det ikke er ideelt å fremstille seg som perfekt. Det er det *passse* vanskelige som gir inntrykk av å være idealet. Det *passse* vanskelige, som fordi det er så gjenkjennbart, virker desto mer naturlig i familienes beskrivelser av sitt hverdagsliv.

9. OPPSUMMERING

Oppsummering av analysekapitlene

I de tre analysekapitlene har jeg forsøkt å vise hvordan tøyemusa Alfred brukes som formidler eller talerør for de familieidealene som kommer til syne i teksten. Som teoretiske perspektiver til analysen har jeg benyttet Goffmans rolleteori og symbolsk interaksjonisme, samt eksterneknalisering knyttet til narrativ terapi. Som operativ teori har jeg benyttet narrativ teori og narratologi, og derav analyseverktøyene fortellerstemme, fokalisering, modellmottaker og overmottaker.

I oppgavens kapittel fire har jeg sett på hvordan idealene som handler om kos og omsorg blir synlige i teksten. Analysen viser at Alfred skrives inn i et varierende utvalg roller, og at hans posisjon i teksten direkte påvirker det familiene får mulighet til å formidle om sin evne til å vise omsorg eller til å kose seg og å være kjærlige med hverandre. Typiske roller Alfred får er eksempelvis en som er redd, rampete, trist eller kjærlig og omsorgsfull. Analysen viser at når Alfred skrives inn i en rolle, oppstår det i teksten et behov for motspillere. Dette behovet dekkes av familiemedlemmene som dermed skrives inn i passende roller. Fremstillingen av samspillet mellom Alfred og familien påvirker hva teksten formidler. Et eksempel er at Alfred i teksten omtales som en som er redd for mørket. Barnet i familien skrives inn som den som trøster han. I et samspill blir dermed Alfred og barnet de karakterene som fremstiller det å ha omsorgsevne som et viktig ideal i dagbokteksten.

Fordi Alfred er ikke-levende, kan han være alt det som skriveren gjør han til. Analysen viser at Alfred uten unntak fremstilles som en levende karakter med følelser, meninger, behov og intensjoner. Dette skjer når fortellerstemmen delegerer tale i fri, indirekte stil og når sansesenteret plasseres hos han. En slik effekt er eksempelvis at vi får inntrykk av at Alfred har reelle behov som familien er med på å dekke. Denne måten å skrive på gjør at idealer som omsorg og kos lett kan bli synlige gjennom at familien får skrevet noe om sine egenskaper og verdier i møte med gjesten Alfred.

I kapittel fire fokuserer analysen på å vise hvordan familiene refererer fra svært ulike aktiviteter, men har like *vurderinger* av de aktivitetene de forteller om. Uansett hva de refererer fra, handler vurderingene alltid om kos. Familiene skriver mye om hvordan de har kost seg og at de har hatt det veldig bra sammen når de har utført sine daglige gjøremål. Det synes ufarlig å hevde at man er en koselig familie, selv om det ikke nødvendigvis uttales

eksplisitt i tekstene. I denne sammenheng skrives også Alfreds meninger inn i teksten. Han er stort sett enig i familiens vurderinger. Hans tilsynelatende positive innstilling er det lettere å få øye på i eksplisitte formuleringer: Nesten uten unntak ender dagbokteksten med å understreke at Alfred synes det har vært koselig å være på besøk hos familien.

I oppgavens kapittel fem har jeg sett mer spesifikt på *hva* familiene skriver at de gjør, til forskjell fra *hvordan de vurderer* det de gjør. Tekstene fremstår ofte som rapporter over flerfoldige gjøremål og familiene viser seg frem som aktive og travle. Jeg har spurt meg hvordan det aktive liv formidles som ideal i dagboktekstene og hvordan familiene forteller om stor kapasitet uten å gi inntrykk av å være for travle eller for overarbeidet.

Analysen viser at familienes fremstilling av sine alminnelige hverdagslige gjøremål opererer på flere nivåer. Gjøremålene formidles som noe som har flere lag med mening eller hensikt utover aktiviteten i seg selv. En slik fremstilling er med på å gi inntrykk av at stor kapasitet, og det å kunne ta i bruk mange evner og egenskaper mens man lever det hverdagslige liv, er et viktig familieideal i dagboktekstene.

Jeg har analysert frem ulike lag med mening gjennom å se på hvem som kan være modellmottaker og hvem som kan være overmottaker av teksten. Når vi leser tekstene som noe som henvender seg til barnet som modellmottaker, kan vi lese dem som rene aktivitetsrapporter. Når vi leser tekstene som noe som henvender seg til de voksne som overmottakere får tekstene ytterligere meningslag fordi de også sier noe om hvordan aktivitetene har blitt utført, og hvor mye familien har fått ut av aktiviteten. Teksten gir da inntrykk av at familiene som er aktive har stor kapasitet til å utnytte situasjonene slik at opplevelsen for det enkelte familiemedlem skal bli optimal.

En ting er å ha kapasitet til å få mye ut av en enkelt aktivitet. En annen ting som har kommet frem i analysen, er at oppramsing av aktiviteter kan sees som en skriveform som gjør det mulig å si noe om stor kapasitet. Teksten gir inntrykk av at jo mer en familie rekker i løpet av en dag, jo større kapasitet synes de å ha.

Det samme skjer med Alfred i dette kapitlet som i det forrige kapitlet. Han gis ulike roller, og han gjøres levende ved at sansesenteret plasseres hos han og han delegeres tale. Sjelden gis det rom for tolkning av Alfreds følelser eller meninger, disse skrives på ham i eksplisitte formuleringer.

For eksempel viser analysen at Alfred ofte gis rollen som den slitne, og den som ikke orker å være med på alle aktivitetene og må bli hjemme når familien fortsetter sine gjøremål. Han gir på den måten familien en mulighet til å metakommentere sitt høye aktivitetsnivå. De ytrer i teksten at det er fint å ha mye å drive med, men får via Alfred sagt at det kan bli for slitsomt. Analysen viser at denne bruken av Alfred gir den rette balansen til ”høyt aktivitetsnivå” som et ideal: Travelhet og høyt aktivitetsnivå er en styrke for familien så lenge de evner å se at de er travle og at de kan si noe om at de til tider har behov for å ro det ned og se det meningsfulle i de enkle tingene.

I oppgavens kapittel seks analyserer jeg frem idealer og sosiale normer gjennom å lete etter hva som *ikke* sies i dagbøkene, eller å se etter hvilke regler i skriveprosessen som *ikke* følges. Jeg ser også på hvordan passe vanskelige temaer håndteres når Alfred tar del i teksten, og hvordan det passe vanskelige fremstår som et ideal.

Regler som ikke følges kan sees som avvik fra normalen. Analysen peker på hvordan de tekstene som avviker fra normalen både bryter med rammen på *en* måte, og senere bekrefter rammen på en annen måte. På den ene siden yter tekstene motstand mot den etablerte formen for dagbokskrivning som har utviklet seg blant familiene, fordi de *ikke* viser seg som innholdsrike aktivitetsrapporter, slik resten av tekstene gjør.

På den andre siden gir de tekstene som yter motstand et klart bilde av hvordan det hele tiden forventes at Alfred skal være hovedpersonen i dagboka. Dette viser seg ved at de to som skriver disse tekstene lar være å referere fra sine hverdagsliv når Alfred ble glemt i sekken eller på hylla. Rammen for dagbokskrivningen er derfor at Alfred skal gjøres levende. Analysen viser at det er Alfreds posisjon som styrer hva familiene kan og ikke kan skrive om. Uten han ser det ut til at det er umulig for familien å skrive noe i dagboka om hva de har gjort mens Alfred var deres gjest.

Men med Alfred er det mye som kan sies, også om det som er vanskelig. Analysen viser at dersom familiene tar opp ubehagelige eller vanskelige temaer i tekstene, benytter de Alfred som en formidler og setter han inn i den utsatte rollen som opprører, karaktersvak eller uvillig. Jeg viser i analysen hvordan en slik teknikk i teksten samsvarer med en slik teknikk i terapien, der eksternalisering og det å flytte det vanskelige vekk fra seg selv frigjør muligheter til å omtale det.

Det å ta opp vanskelige temaer viser seg å ha flere effekter i teksten. For det første ser det ut til at det er hverdagslig og naturlig å ha passe med vanskeligheter og utfordringer i familielivet. Det passe vanskelige kommer frem i teksten under temaer som eksempelvis mørkeredsel, uenigheter i leken, å ikke akseptere leggetider eller å spise for mye lørdagsgodt. Dette er ufarlige temaer, men likefullt får de en effekt ved at de normaliserer det å oppleve vanskeligheter. Det uperfekte blir i seg selv skrevet frem som et ideal.

En annen effekt med å ta opp vanskelige temaer er at familien får fremstilt seg selv som kompetente og noen som vet hvordan ting egentlig skal være. Når Alfred skrives inn i rollen som en som for eksempel overspiser lørdagsgodt, kommer det samtidig et budskap frem om at man bør spise med måte. Mulighetene det gir å la Alfred få den utsatte rollen, er at familien fremstår som kompetente til å løse vanskelighetene uten å beskrive seg selv som de som har det for vanskelig.

Tilbakeføring til familieterapifeltet

I denne oppgaven har mitt mål vært å gå i dybden på hvordan språket former våre idealer og hvordan ordene vi velger og hvem som sier dem påvirker det som formidles. Det har vist seg at det har en effekt når en ekstern figur bidrar til å formidle et budskap i teksten. Det har vært spennende å se etter hvordan eksterne figurer foregår i tekstlige fremstillinger.

Analysearbeidet har gitt meg ny innsikt som jeg også vil ta med meg inn i terapirommet. Der er språket vårt viktigste verktøy. Jeg mener det er viktig med en særlig bevissthet rundt språkbruk både i terapeutiske samtaler og i analysearbeidet med tekster.

Det har vært spennende og utfordrende å tenke på familieterapi ved hjelp av sosiologiske og litteraturvitenskapelig analyseverktøy. I denne oppgaven har jeg forsøkt å få mer innsikt i hva som sees som et normalt familieliv og hvordan det er legitimt å formidle det, slik at jeg kan forstå mer av hva familier navigerer etter når de søker hjelp i en vanskelig situasjon. Det ser ut til at de idealene som formidles i tekstene jeg har sett på er svært lite pompøse. Vel er de tidvis ambisiøse – jeg mener det kan være krevende å leve opp til et ideal om å ha stor kapasitet og å leve et aktivt slik det fremstilles i tekstene. Men likevel presenteres det veldig koselige, det aktive og det tidvis travle familielivet som en alminnelighet, og noe som er en naturlig del av hverdagen.

LITTERATUR

- Album, Dag. 1996. *Nære fremmede*. Oslo: Tano A.S
- Bateson, Gregory. 1972. *Steps to ecology of mind*. New York: Ballantine books.
- Benestad, Yngve. 1997. *Å forstå avisa. Innføring i praktisk presseanalyse*. Bergen: Fag bokforlaget.
- Berge, Kjell Lars. 2003. Hvor er makten i teksten? I: Berge, K.L, S. Meyer og T.A Trippestad. *Maktens tekster*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Bergstrøm, Göran og Kristina Boreus. 2012. *Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. I (red). Bergstrøm, Göran og Kristina Boreus. 2012. *Textens mening og makt: metodbok i samhällsvetenskapelig text- og diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Brekke, Mary. 2006. *Å begripe teksten – om grep og begrep i tekstanalyse*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Bruner, Jerome. 1986. *Actual minds, possible worlds*. Cambridge, MA: Harvard University press.
- Dallos, Rudi og Ros Draper. 2010. *An introduction to family therapy. Systemic theory and practice*. Berkshire: open University press.
- Ellingsæter, Anne Lise og Arnlaug Leira. 2009. *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Engbretsen, Eivind, 2007. *Hva sa klienten? Retorikken i barnevernets journaler*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Engbretsen, Eivind og Kristin Heggen. 2012. *Makt på nye måter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Giddens, Anthony. 1997. *Sociology. Third edition*. Cambridge: Polity press.
- Goffman, Erving. 1959. *The presentation of self in everyday life*. Harmondsworth: Penguin.
- Goffman, Erving. 1992. *Vårt rollespill til daglig*. Oslo: Pax forlag.

- Grønning, Elisabeth. 2004. Dukkeverksted – en kreativ prosess i kommunikasjon og selvrefleksjon. *Embla*, 4.
- Haldar, Marit. 2006. *Kjærlighetskunnskap: Tolvåringers fortellinger om romantikk og familieliv*. Avhandling for dr.polit-grad ved institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. UiO.
- Haldar, Marit og Eivind Engebretsen. 2009. Et nederlagsnarrativ. *Sosiologi idag*, 4.
- Haldar, Marit og Eivind Engebretsen. 2013. Governing the liberated child with self-managed family displays. *Childhood*, 0, 1-13-
- Haldar, Marit, mfl. 2013. Where are the children? Exploring the boundaries between text and context in the study of place and space in four different countries. *Children and society*, 10, 1-11.
- Haldar, Marit og Randi Wærdahl. 2009. Teddy Diaries: A method for studying the display of family life. *Sociology*, 43, 6, 1141-1150.
- Haldar, Marit og Randi Wærdahl. 2013. Socializing relations in the everyday lives of children: Comparing domestic texts from Norway and China. *Childhood*, 20, 1, 115-130.
- Hall, Chris. 1997. Social work as narrative: storytelling and persuasion in professional texts. I *Aldershot: Ashgate*, 45-73.
- Hennum, Nicole Marie. 2002. *Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder. Om å være mor og far for norsk ungdom*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Rapport nr 19/02.
- Hylland Eriksen, Thomas. 1998. *Små steder – store spørsmål. En innføring i sosialantropologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Johannesen, Asbjørn, Per Arne Tufte og Line Christoffersen. 2010. *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Juul, Jesper og Helle Jensen. 2003. *Fra lydighet til ansvarlighet*. Oslo: pedagogisk forum.
- Juul, Jesper. 1996. *Ditt kompetente barn*. Oslo: pedagogisk forum.

- Johansson Helland, Maren og Kristin S. Mathiesen. 2009. *13-15-åringer fra vanlige familier i Norge- hverdagsliv og psykisk helse*. Rapport 2009/1. Nasjonalt folkehelseinstitutt.
- Langseth Johannesen, Trude, Hanne Rieber og Helene Trana. 1998. Reflekterende dukketeater. *Fokus 2*, 71-83.
- Lundby, Geir. 2009. *Terapi som samarbeid. Om narrativ praksis*. Oslo: Pax forlag A.S
- Robertson, Alexa. 2012. *Narrativanalys*. I (red). Bergström, Göran og Kristina Boreus. 2012. *Textens mening og makt: metodbok i samhällsvetenskapelig text- og diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Scott, John. 2007. *Fifty key sociologists. The contemporary Theorists*. Oxon: Routledge key guides.
- Sennett, Richard. 1992. *Intimitetstyranniet*. Oslo: Cappelen forlag.
- Silverman, David. 2012. *Interpreting qualitative data. Fourth edition*. London: Sage publications ltd.
- Thorød, Anna Brita. 2006. *En normal barndom? Foreldrestrategier for å skjerme barn fra konsekvenser av å leve med lav inntekt*. NOVA-rapport 2/06. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Thuren, Torstein. 2009. *Vitenskapsteori for nybegynnere*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Tomm, Karl. 1989. Externalizing the problem and internalizing personal agency. *Journal of strategic and systemic therapies*, 8, 1.
- White, Michael. 2009. *Kart over narrativ praksis*. Oslo: Pax forlag A.S
- White, Michael. 1984. Pseudo-encopresis: From avalanche to victory, from vicious to virtuous cycles. *Family systems medicine*, 2, 2.
- Aaslestad, Petter. 1999. *Narratologi – en innføring i anvendt fortellerteori*. Oslo: Cappelen Akademisk forlag.
- Aaslestad, Petter. 2007. *Pasienten som tekst. Fortellerrollen i psykiatriske journaler Gaustad 1890-1990*. Oslo: Universitetsforlaget.